

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

NATƏVAN MƏMMƏDSƏLİM qızı QULUZADƏ

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN TƏSRİFLƏNMƏYƏN
FORMALARININ FƏRQLİ VƏ OXŞAR CƏHƏTLƏRİ

HSM – 060201 – Dilşünaslıq – ingilis dili

Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

D İ S S E R T A S İ Y A

Elmi rəhbər: _____

Səadət Tapdıq qızı Nuriyeva

dosent

BAKI – 2017

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3-7
I FƏSİL. İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN TƏSRİFLƏNMƏYƏN FOR- MALARI HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT.....	8-35
<i>1.1. Məsdər haqqında ümumi məlumat.....</i>	<i>14-23</i>
<i>1.2. Cerund haqqında ümumi məlumat.....</i>	<i>23-28</i>
<i>1.3. Feili sifət haqqında ümumi məlumat.....</i>	<i>29-35</i>
II FƏSİL. İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN TƏSRİFLƏNMƏYƏN FOR- MALARININ OXŞAR VƏ FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ.....	36-65
<i>2.1. Cerund və məsdər arasında oxşar və fərqli cəhətlər.....</i>	<i>35-49</i>
<i>2.2. Cerund və indiki zaman feili sifəti arasında oxşar və fərqli cəhətlər.....</i>	<i>49-57</i>
<i>2.3. İndiki zaman feili sifəti və keçmiş zaman feili sifəti ara- sında oxşar və fərqli cəhətlər.....</i>	<i>57-63</i>
<i>2.4. Cerund və feili isim arasında oxşar və fərqli cəhətlər.....</i>	<i>63-65</i>
NƏTİCƏ.....	66-67
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI.....	68-71

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Tədqiq etdiyimiz mövzu “Müasir ingilis dilində feilin təsriflənməyən formalarının fərqli və oxşar cəhətləri” dilçilikdə müəyyən qədər tədqiq olunmuşdur. Bu mövzu ingilis dilinin qrammatikasının maraqlı, lazımlı, çoxişlənən mövzularındandır. Bu baxımdan feilin təsriflənməyən formalarını araşdırmaq dilçilərin daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Feilin təsriflənməyən formaları iki aspektdən dilçilərin tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

1. Feilin təsriflənməyən formalarının növləri və xüsusiyyətləri
2. Feilin təsriflənməyən formaları arasında oxşar və fərqli cəhətlər

Feilin təsriflənməyən formalarının sırasına məsdər, cerund və feili sifət daxildir, eləcə də, bu təsriflənməyən formalar arasında fərqli və oxşar cəhətlər özünü göstərir. Danışıqda və yazıda fikri sadə şəkildə dinləyiciyə çatdırmaq üçün məsdər, cerund və feili sifət böyük rol oynayır və onlar tabeli mürəkkəb cümlələrin tərkibindəki bütöv bir budaq cümləni əvəz edə bilir, yəni bu şəxssiz formalar tabeli mürəkkəb cümləni sadə cümləyə transformasiya etməyə yardımçı olur. Təbii ki, danışıq dilində sadə cümləni ifadə etmək daha məqsədəuyğundur.

Mövzunun öyrənilmə dərəcəsi. Feilin təsriflənməyən formaları müxtəlif dövrlərdə ayrı-ayrı tədqiqatçılar tərəfindən ayrı-ayrılıqda öyrənilmişdir. Bəzi dilçilər onları müqayisəli şəkildə də araşdırmışlar. Onların sırasına İ.P.Krılova, E.M.Qordon, N.A.Kobrina, A.J.Tomson, A.V.Martinet və başqalarını nümunə gətirmək olar. Ümumiyyətlə bu sahədə aparılan tədqiqatları iki qrupa bölmək olar: 1. Xarici dilçilikdə aparılan tədqiqatlar, 2. Azərbaycan dilçiliyində aparılan tədqiqatlar.

Xarici dilçilikdə mövzu ilə bağlı fikirlərə N.A.Kobrina, İ.P.Krılova, E.M.Qordon, V.L.Kauşanskaya, M.Y.Blox, M.A.Qanşina, T.A.Barabaş, B.İlyiş, B.Xaymoviç, B.Roqovskaya, A.J.Tomson, A.V.Martinet, A.İ.Smirnitski və başqalarının əsərlərində rast gəlirik.

Şübhəsiz ki, bu tədqiqatda Azərbaycan dilçilərinin də rolu böyükdür. İngilis dilində olduğu kimi azərbaycan dilində də feilin təsriflənməyən formaları mövcuddur, lakin onların arasında cerund yoxdur. Bu baxımdan ingilis dilində tez-tez işlədilən bu dil vahidinin müasir azərbaycan dilinin qrammatikasında tam qarşılığı

olmadığı üçün o, həmişə dili öyrənənlər üçün çətinlik törədir. Bu səbəbdən feilin şəxssiz formalarını O.Musayev, A.Hüseynov, D.Yunusov, M.Məmədova S.T.Nuriyeva və başqaları araşdırmışdır.

Tədqiqat işinin məqsədi və vəzifələri. Tədqiqat işinin qarşısında duran məqsədlər aşağıdakılardan ibarətdir:

-Müasir ingilis dilində feilin təsriflənməyən formalarının- məsdər, cerund və feili sifətin xüsusiyyətlərini izah etmək.

-Müasir ingilis dilində feilin təsriflənməyən formaları arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri müəyyənləşdirmək.

Qarşıya qoyulan məqsədimizə nail olmaq üçün konkret olaraq aşağıdakılar həyata keçirilmişdir:

-Elmi ədəbiyyatda mövzu ilə bağlı olan müddəaları nəzərdən keçirmək.

-Tədqiqat işinin nəzəri bazasını və praktik dil materiallarını müəyyənləşdirmək.

-Tədqiqata cəlb edilmiş, müasir ingilis dilində “məsdər və cerund”, “cerund və indiki zaman feili sifəti”, “indiki zaman feili sifəti və keçmiş zaman feili sifəti”, “cerund və feili isim” arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən cümlələrin daxilində müşahidə etmək.

Tədqiqat işinin müəyyənləşdirdiyimiz məqsədlərinə çatmaq üçün həyata keçirilməli olan vəzifələr lazım olan bütün ədəbiyyatla tanış olmaq və ingilis dilində məsdər, cerund və feili sifəti müqayisəli tədqiq etməkdən ibarətdir.

Dissertasiyanın tədqiqat obyektini tərkibində məsdər, cerund və feili sifət olan ayrı-ayrı ingilis dilində yazılmış cümlələr təşkil edir. Dissertasiyada tədqiqatın predmeti isə müasir ingilis dilində, ümumiyyətlə, feilin təsriflənməyən formalarına dair biliklərin formalaşması, dərinləşməsi, sistemləşməsi eyni zamanda feilin şəxssiz formalarının qeyd olunan prosesdə hansı funksiyalarla çıxış etmələrini arşdırmaq təşkil edir.

Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji bazası. Dissertasiya işinin yazılmasında sözsüz ki, müqayisəli, qarşılaşdırılma, tutuşdurma və məntiqi metodlardan elmi ədəbiyyatdan, jurnallardan, internet saytlarından, bədii ədəbiyyatlardan və elmi məqalələrdən istifadə olunmuşdur. Tədqiqatda əsas müqayisəli metoddan istifadə

edilmişdir ki, burada da məsdər ilə cerund, cerund ilə indiki zaman feili sifəti, indiki zaman feili sifət ilə keçmiş zaman feili sifəti, eləcə də, cerudla feili isim müqayisəli verilmişdir. Bu metoddan istifadə edilərək, məsdər və cerundun əmələgəlmə yollarındakı, onların xüsusiyyətlərindəki və sintaktik funksiyalarındakı, yaratmış olduqları tərkiblər arasındakı oxşarlıqlar eləcə də, fərqliliklər müəyyənləşdirilmiş və hansı feillərdən sonra həm məsdərin, həm də cerundun işlənməsi, onların işlənməsindəki məna fərqlərinin cümlənin mənasına nə kimi təsir göstərməsi qeyd olunmuşdur. Dissertasiyada, həmçinin cerund və indiki zaman feili sifətinin düzəlməsində, eləcə də, zaman və növ xüsusiyyətlərindəki eyniliklər qeyd olunmuş, hər iki şəxssiz formanın cümlədəki funksiyalarında, onlarla əmələ gələn tərkiblər və frazalar arasında allomorf və izomorf cəhətlər tədqiq olunmuşdur. Eləcə də, tədqiqat işində müqayisəli metoddan istifadə edilərək indiki ilə keçmiş zaman feili sifətinin və cerund ilə feili ismin differensiasiyası verilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Magistr işinin elmi yeniliyi ondadır ki, müasir ingilis dilində feilin şəxssiz formalarını araşdırır, müxtəlif dilçilərin bu təsriflənməyən formaları haqqında nəzəri müddəalarını qarşılaşdırır, və onların irəli sürdükləri fikirlərə əsasən bu şəxssiz formaları müqayisəli qeyd edir.

Tədqiqatda qoyulan bir çox məsələlər bir gənc tədqiqatçı kimi bizim feilin təsriflənməyən formaları haqqında ümumi biliyimizin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Düzdür, həmin məsələlər müəyyən dərəcədə tədqiq edilmişdir, biz də çalışmışıq ki, həmin fikirləri yenidən nəzərdən keçirərək, öz münasibətimizi bildirək.

Tədqiqatın elmi və praktik əhəmiyyəti. Bu tədqiqat işinin elmi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, aparılan tədqiqat bilavasitə dilin praktik şəkildə istifadə edilməsində çox böyük əhəmiyyəti olan və tabeli mürəkkəb cümləni sadə cümləyə çevirən feilin təsriflənməyən formaları ilə bağlıdır. Tədqiqatda feilin şəxssiz formalarının xüsusiyyətləri, cümlədəki funksiyaları, yaratmış olduqları frazalar, tərkiblər və bu şəxssiz formalar arasındakı izomorf və allomorf xüsusiyyətlərin onların differensiasiyasındakı əhəmiyyəti araşdırılır.

Tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti ondadır ki, dissertasiyanın əsas müddələrindən, əldə edilən nəticələrdən və dil materiallarından ingilis dili təhsili

verən universitetlərdə istifadə edilə bilər. Bu baxımdan dissertasiya həm nəzəri, həm də praktik cəhətdən əhəmiyyətli sayıla bilər.

Tədqiqatın aprobeiası. Dissertasiya Azərbaycan Dillər Universitetinin Qrammatika kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqat prosesində ardıcıl olaraq kafedra ilə əlaqə saxlanılmış, tədqiq olunan mövzuyla bağlı davamlı məsləhətlər alınmışdır. Dissertasiya mövzusunə dair “Azərbaycan xarici dillər” jurnalının 1 (35)/2017 və “Dil və ədəbiyyat” jurnalının 2 (8)/2017 nömrələrində iki məqalə dərc edilmişdir.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi “Giriş”, iki fəsil, “Nəticə” və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, mövzunun öyrənilmə dərəcəsi, tədqiqat işinin məqsəd və vəzifələri, tədqiqat işinin nəzəri metodoloji bazası, tədqiqatın elmi yeniliyi, tədqiqatın elmi və praktik əhəmiyyəti müəyyənəşdirilir. Dissertasiyanın aprobeiası və strukturu haqqında məlumat verilir.

Birinci fəsildə müxtəlif dilçilərin feilin şəxssiz formaları haqqında nəzəri müddəaları ümumiləşdirilmiş və onların ayrı-ayrılıqda məsdərin, cerundun və feili sifətin əlamətləri haqqında olan fikirləri qeyd olunmuşdur. Belə ki, birinci fəsildə feilin təsriflənməyən formaları haqqında ümumi məlumat verilir.

İkinci fəsildə isə bu formalar müqayisəli verilmişdir. İkinci fəsil dörd yarımfəsildə ibarətdir, belə ki, ikinci fəslin birinci yarımfəslində cerund və məsdər, ikinci yarımfəslində cerund ilə indiki zaman feili sifəti, üçüncü yarımfəslində indiki zaman feili sifəti ilə keçmiş zaman feili sifəti, dördüncü yarımfəslində cerund ilə feili isim müqayisəli araşdırılmışdır.

Feilin təsriflənməyən formalarını araşdıraraq belə nəticəyə gəlir ki, bu formaların hər biri ikili xüsusiyyətə malikdir, hər birini feili xüsusiyyəti mövcuddur, hər biri fraza və tərkib yarada bilər. Cerundla məsdər hər ikisi feilin və ismin xüsusiyyətlərini daşıyır, ismin xüsusiyyətləri onlar arasında sintaktik funksiyaların eyniliyində özünü göstərir. Onların əmələgəlmə yolları fərqli olduğunda, onları bir-birindən fərqləndirmək heç də çətin deyil.

Dilçilikdə bu təsriflənməyən formalar arasında hər ikisi -ing suffiksi ilə düzəldiyinə görə cerundla indiki zaman feili sifətini fərqləndirmək çətindir və tədqiqatda onların differensiasiyası qeyd olunmuşdur. Hər iki şəxssiz formanın feili xüsusiyyətə malik olması, hər ikisinin cümlədə təyin və zərflik funksiyalarında çıxış etməsi, fraza və tərkib yaratması və s. cəhətlər bu formalar arasında oxşarlığı təsdiq edir. Əsas fərqli cəhətlər budur ki, cerundda ismin xüsusiyyətləri, indiki zaman feili sifətində isə sifətin və zərfin xüsusiyyətləri var, bu onların sintaktik funksiyalarında əsas fərqlərə səbəb olur. İndiki və keçmiş zaman feili sifətləri hər ikisi feili sifətin növləri olduğundan onlar arasında kifayət qədər eyniliklər mövcuddur. Belə ki, hər iki təsriflənməyən formanın ikili xüsusiyyətli olması, cümlədə eyni sintaktik funksiyalarda çıxış etməsi, fraza və tərkib yaratması və s. xüsusiyyətlər bu formalar arasında izomorf cəhətlərin varlığını sübut edir. Lakin onların düzəlmə yollarında və mənalarında fərqlər mövcuddur. Feili isim feilin şəxssiz formaları sırasına daxil olmasa da, -ing suffiksi ilə düzəldiyinə, həm də cerunda bənzədiyinə görə, dissertasiyada onların differensiasiyası qeyd olunmuşdur.

Beləliklə, yuxarıda araşdırdığımız dissertasiya işindən gəldiyimiz nəticələri qeyd etdik. Elmi tədqiqat işində verilmiş fikir və məlumatların gələcəkdə də bu mövzu ilə maraqlananlar və tədqiqat işləri aparacaq tələbələr üçün xeyirli olacağına ümid edirik.

I FƏSİL

İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN TƏSRİFLƏNMƏYƏN FORMALARI HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT

Müxtəlif dilçilər feilin təsriflənməyən formaları haqqında müxtəlif fikirlər irəli sürmüşlər. Dilçilikdə feilin təsriflənməyən formaları feilin şəxssiz formaları da adlanır. Bu formalar arasında *izomorf* və *allomorf* xüsusiyyətlər mövcuddur. M.A.Qanşina, T.A.Barabaş, B.İlyiş və başqa dilçilər feilin təsriflənməyən formalarını məsdər, cerund və feili sifət olaraq üç yerə bölmüş və onları “*Verbals*” başlığı adı altında birləşdirmişlər. Lakin bu bölgüdən və eləcə də, bu başlıqdan fərqli müddəalar ilə çıxış edən dilçilər də az deyil.

M.Y.Blox “A Course in English Theoretical Grammar” adlı əsərində bu təsriflənməyən formaları “*Verbids*” adlandırmış və onları dörd yerə bölmüşdür: *məsdər*, *cerund*, *indiki zaman feili sifəti* və *keçmiş zaman feili sifəti* (19, s. 113). Feilin təsriflənməyən formalarını “*Verbals*” əvəzinə “*Verbids*” adlandırmaq fikri ilə razılaşmaq bir qədər çətindir, çünki bu söz cerundu, məsdəri və feili sifəti tam əhatə etmir. Belə ki, feilin şəxssiz formalarının feili (verbal) və feili olmayan (non-verbal) xüsusiyyətləri var və yalnız “*Verbals*” sözü özlüyündə verbal və nominal sözlərini birləşdirir.

N.A.Kobrinanın “An English Grammar. Morphology” adlı əsərində ingilis dilində feilin dörd təsriflənməyən forması olduğu qeyd olunmuşdur: *məsdər*, *cerund*, *indiki zaman feili sifəti* və *keçmiş zaman feili sifəti* (32, s. 99).

Bizim fikrimizcə, N.A.Kobrina bu bölgüsündə indiki zaman feili sifətini və keçmiş zaman feili sifətini bir başlıq altında verməli idi, çünki onlar hər ikisi feili sifətin formasıdır, lakin təhlil zamanı onlar fərqləndirilməlidir, çünki onların funksiyalarında, əmələgəlmə yollarında, eləcə də mənalarında fərqlər mövcuddur. N.A.Kobrina feilin təsriflənməyən formalarını “*Verbals*” başlığı altında birləşdirmişdir.

Müəllif öz kitabında qeyd etmişdir ki, leksik cəhətdən feilin şəxssiz formaları şəxslil formalardan fərqlənmir. Qrammatik baxımdan isə fərq ondan ibarətdir ki, feilin

təsriflənməyən formaları əsas feillə bağlı ikinci hərəkəti bildirir. Feilin şəxsiz formalarının növü, perfekt (perfect) və tərz kateqoriyaları var, lakin onların şəxs, kəmiyyət, şəkil və zaman kateqoriyaları yoxdur (32, s. 99). N.A.Kobrina perfekt kateqoriya dedikdə məhz zaman kateqoriyasını nəzərə almışdır və o, təsriflənməyən formalarının hər birinin perfekt adlandırdığı kateqoriyalarını perfekt (perfect) və qeyri-perfekt (non-perfect) olaraq iki yerə bölmüşdür.

Bizim fikrimizcə, N.A.Kobrina kateqoriya terminini xüsusiyyət termini ilə əvəz etsəydi daha düzgün olardı, çünki feilin təsriflənməyən formalarının kateqoriyaları yox, məhz xüsusiyyətləri var. Belə ki, kateqoriya termini feilin təsriflənməyən formalarına aiddir. O, feilin təsriflənməyən formalarının zaman xüsusiyyətinin olmadığını qeyd etsə də, eləcə də, bu formaların hər birini perfekt və qeyri-perfekt olaraq bölsə də, biz bundan fərqli fikirlə çıxış edəcəyik. Çünki bitməmiş hər hansı bir hərəkət heç də davam edən bir hərəkət demək deyil. Bilirik ki, məsdərin davamedici forması mövcuddur. Buna görə də feilin təsriflənməyən formalarının zaman xüsusiyyətlərini öz adları ilə qeyd etməyi daha məqbul hesab edirik.

N.A.Kobrina öz əsərində qeyd edir ki, bu formalardan heç birinin morfoloji cəhətdən isimə, sifətə və zərfə məxsus xüsusiyyətləri yoxdur. Lakin sintaksis dairəsində feilin şəxsiz formalarının həm feili (verbal), həm də feili olmayan (non-verbal) xüsusiyyətləri var. Bu feili olmayan xüsusiyyətlər özünü onların sintaktik funksiyalarında göstərir. Belə ki, məsdər və cerund ismin cümlədə əsas sintaktik funksiyasını daşıyır, yəni onlar, əsasən, mübtədə, tamamlıq və ismi xəbərin ad hissəsi olur. İndiki zaman sifət kimi cümlədə təyin, ismi xəbərin ad hissəsi və zərflilik, keçmiş zaman feili sifət isə təyin və ismi xəbərin ad hissəsi olur. Əlavə olaraq müəllif qeyd etmişdir ki, bu təsriflənməyən formalardan heç biri ayrılıqda cümlənin xəbəri ola bilmir, yalnız onlar mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi ola bilirlər (32, s. 99).

N.A.Kobrina “The gerund and the infinitive compared” “The gerund and the verbal noun compared” və “Participle I and the gerund compared” başlıqları altında cerundla məsdəri, cerundla feili ismi və indiki zaman feili sifəti ilə cerundu müqayisə etmişdir. Qeyd etmək istərdik ki, bu formaların müqayisəsi zamanı onların adlarının baş hərfi böyük hərflə qeyd olmalıydı.

E.M.Qordon və İ.P.Krillovanın “Грамматика современного английского языка” və “The English Verbals” adlı əsərlərində *cerund* və indiki zaman feili sifəti bir-birindən ayırmamışlar və onları *-ing* formalı söz (the *ing* form) adı altında vermişlər. Müəlliflər öz əsərlərinin müxtəlif hissələrində *cerund* və feili sifət I terminlərindən danışmırlar, onlar yalnız keçmiş zaman feili sifətini (Participle II) feili sifət olaraq göstərmişlər. Belə ki, onlar feilin təsriflənməyən formalarını *məsdər*, *-ing* formalı sözlər və feili sifət olaraq üç yere bölmüşlər (14, s. 169).

Bizə görə, E.M.Qordon və İ.P.Krillovanın *cerund* və indiki zaman feili sifəti arasında fərq qoymaması anlaşılmazlığa səbəb olur. Çünki, feili sifət I və *cerund* ayrı-ayrı terminlərdir və fərqli şəxssiz formalardır. Onların düzəlmə formaları eyni olsa da, mənalarında və funksiyalarında böyük fərqlər mövcuddur.

E.M.Qordon və İ.P.Krilova “Грамматика современного английского языка” adlı əsərdə “The Infinitive and the *ing* form” (14, s. 169) başlığı altında *məsdər* və *-ing* formalı sözü müqayisə etmişlər və onların fərqli və oxşar cəhətlərini ön plana çıxarmışlar. Müəlliflər həmçinin, “The Infinitive and the *ing*-form as Subject” (14, s. 241), “The Infinitive and the *ing*-form as Predicative” (14, s. 241), “The Infinitive and the *ing*-form as Object” (14, s. 242), “The Infinitive and the *ing*-form as Object in a Sentence Pattern with it as a Formal Subject” (14, s. 247), “The Infinitive and the *ing*-form as Subjective Predicative” (14, s. 247), “The Infinitive and *ing*-form as Objective Predicative” (14, s. 248), “The Infinitive and *ing*-form as Attribute” (14, s. 250) və “The Infinitive and the *ing*-form as Attribute in a Sentence Pattern with it as a Formal Subject” (14, s. 251) başlıqları altında isə eyni cümlə üzvü funksiyasında *məsdər* və *-ing* formalı söz arasında oxşar və fərqli cəhətlərdən bəhs etmişlər və onlar arasında işlənmə yerlərinə görə *məsdər*in və ya *ing* formalı sözün gəlməsini, müxtəlif cümlə üzvü funksiyalarında onların differensiasiyasını elecə də, onların işlənməsindəki məna fərqlərini xüsusi qeyd etmişlər.

B.Xaymoviç və B.Roqovskayanın “Теоретическая Грамматика Английского Языка” adlı əsərində feilin şəxssiz formaları “Verbids” adlandırılmışdır. Müəlliflər *məsdər* və *cerund*u, indiki zaman feili sifəti ilə keçmiş zaman feili sifətini bir-birindən fərqləndirmişlər (16, s. 183).

T.A.Barabaş “A Guide to Better Grammar” adlı əsərində feilin təsriflənməyən formalarını *məsdər*, *cerund* və *feili sifət* olaraq üç cür qruplaşdırmış və onların rus dilində qarşılığını da qeyd etmişdir. “The Gerund and The Verbal Noun Compared” (18, s. 137) başlığı altında *cerund* və *feili* isimin oxşar və fərqli cəhətlərini göstərmişdir.

B.İlyiş isə “Строй Современного Английского Языка” adlı əsərində feilin şəxssiz formalarını *məsdər*, *cerund* və *feili sifət* olaraq üç yerə bölmüşdür, lakin onların rus dilində qarşılığını verməmişdir. O, *feili sifət* və *cerund* -ing formalar adlandırmış və onları omonim formalar olaraq qeyd etmişdir (8, s. 136). Belə adlandırmaqla bağlı B.İlyiş öz kitabında E.Kurisinganın fikrinə əsaslanmışdır. Belə ki, Holland alimi öz kitabının bəzi hissələrində “ing” forma terminini, bəzi hissələrində isə “*cerund*” və “*feili sifət*” terminlərini işlətməmişdir (11, s. 137). Biz də B.İlyiş tərəfindən yazılmış bu əsərdə hər iki terminə rast gəlirik.

M.A.Qanşına və N.M.Vasilevskayanın “English Grammar” adlı əsərində *məsdər*, *cerund*, *feili sifət* və onların xarakterik xüsusiyyətlərindən bəhs olunmuşdur. Bu əsərdə tərkiblər fərqli adlarla adlandırılmışdır. Müəlliflər mübtəda *məsdər* tərkibini (The Subjective Infinitive construction) “Nominative with the Infinitive” (19, s. 263), tamamlıq *məsdər* tərkibini (The Objective-with-the-Infinitive construction) “Accusative with the Infinitive” (26, s. 260) *for* sözlü *məsdər* tərkibini (The For-To Infinitive construction) “Constructions with the Subject of the Infinitive Introduced by for” (26, s. 265) başlıqları ilə qeyd etmişlər və eynilə *feili sifət* mübtəda və tamamlıq tərkiblərini də bu adlarla vermişlər. M.A.Qanşına və N.M.Vasilevskaya “The Infinitive and the Gerund” (26, s. 274) və “The Gerund and the Verbal Noun” (26, s. 276) başlıqları altında *məsdər* ilə *cerund* və *cerund* ilə *feili* ismin oxşar və fərqli cəhətlərindən bəhs etmişlər.

V.L.Kauşanskaya “A Grammar of the English Language” adlı əsərində *feili* təsriflənən və təsriflənməyən forma olmaqla iki yerə bölmüş və qeyd etmişdir ki, feilin təsriflənən formalarından fərqli olaraq təsriflənməyən formaları şəxsi, kəmiyyət və şəkli ifadə etmir. Feilin təsriflənən formaları kimi feilin şəxssiz formalarının zaman və növ xüsusiyyətləri var, lakin onların zaman xüsusiyyətləri təsriflənən

formaların zamanından olduqca fərqlənir. Belə ki, bu formaların zaman xüsusiyyəti mütləq deyil, nisbidir. Bu o deməkdir ki, feilin təsriflənməyən formalarının zamanı hərəkətin indiyə, keçmişə və ya gələcəyə aid olduğunu deyil, onun (feilin şəxssiz formaları ilə ifadə edilən hərəkətin) zamanca feilin şəxslilə ifadə edilən hərəkətdən əvvəl və ya eyni vaxtda icra olunduğunu göstərir (31, s. 156).

V.L.Kauşanskaya feilin təsriflənməyən formalarının hər birini ayrı-ayrılıqda təhlil etmiş və onların rus dilində qarşılığını da vermişdir. O, həmçinin “The gerund and the infinitive” (31, s. 182), “The gerund and the participle” (31, s. 187) və “The gerund and the verbal noun” (31, s. 188) başlıqları ilə bu formaların müqayisəli təsvirində M.A.Qanşınanın fikirlərinə əsaslanmışdır, lakin əlavə olaraq o, “cerund və feili sifəti” də müqayisəli vermişdir.

Xarici ədəbiyyatlar sırasında feilin təsriflənməyən formalarına dair fərqli faktlar olan əsərlərdən biri də A.J.Thomson və A.V.Martinet tərəfindən çap olunmuş “A Practical English Grammar” adlı əsərdir. Bu kitabda məsdər, cerund və feili sifətin işlənmə yerlərindən geniş bəhs olunmuşdur. Müəlliflər “Infinitive and gerund constructions” (43, s. 234) başlığı altında hansı feillərin məsdər və ya cerundla işlənməsini və bu zaman hansı mənə fərqlərinin baş verməsini nümunələr gətirərək qeyd etmişlər.

Azərbaycan dilində feilin təsriflənməyən formaları arasında cerund yoxdur, bu səbəbdən ingilis dilində feilin təsriflənməyən formalarını araşdırmaq dilçilərimizin də daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu mövzuya dair yazılan yerli ədəbiyyatlar heç də az deyil. Bu ədəbiyyatlardan biri O.Musayevin yazdığı “A Practical Grammar of Contemporary English” adlı əsərdir. O.Musayev qeyd etmişdir ki, müasir ingilis dilində dörd təsriflənməyən forma var: *məsdər*, *cerund*, *feili sifət* və *feili isim* (44, s. 182). Onun bu bölgüsü ilə razılaşmaq bir qədər çətindir.

Bizim fikrimizcə, feili isim təsriflənməyən forma olaraq qəbul edilə bilməz, çünki o isim kimi cəmlənir, atriklla işlənir və heç bir təsriflənməyən forma nə cəmlənib, nə də artiklla işlənə bilər.

O.Musayev feilin şəxssiz formalarına dair fikirlərində V.L.Kauşanskaya əsaslanmışdır, lakin onların azərbaycan dilində qarşılığını verməmişdir. O, “The Infinitive and the Gerund Compared” (44, s. 212), “The Gerund and Participle I” (44,

s. 212) və “The Gerund and the Verbal Noun Compared” (44, s. 213) başlıqları altında məsdərlə cerundu, cerundla indiki zaman feili sifətini və cerundla feili ismi müqayisəli vermişdir.

M.Məmmədova və D.Yunusovun “İngilis dilinin qrammatikası” adlı əsərində feilin təsriflənməyən formaları *məsdər*, *cerund* və *feili sifət* olaraq üç yerə bölünmüşdür. Bu əsərdə feili sifət bir başlıqla verilmiş, lakin sonradan indiki zaman feili sifəti və keçmiş zaman feili sifəti olaraq iki yerə bölünmüşdür. D.Yunusov indiki və keçmiş zaman feili sifətlərinin ayrı-ayrılıqda mənalarını, düzəlmə yollarını və cümlədəki funksiyalarını qeyd etmişdir. Müəlliflər *cerund* və məsdərlə işlənən feilləri, isim və əvəzlilikləri göstərmiş, eləcə də, indiki zaman feili sifəti, *cerund* və feili ismi bir-birindən fərqləndirmişlər (6, s. 214).

Ş.Mahmudovanın “Comparative English Grammar” əsəri son illər çap olunmuş ədəbiyyatlar sırasında yer alır. Müəllif bu kitabda feilin təsriflənməyən formalarını ingilis və azərbaycan dillərində müqayisəli şəkildə vermişdir. O, “The Gerund and Participle I compared” (33, s. 183) və “The Gerund and the Verbal Noun compared” (33, s. 184) başlıqları altında *cerundla* indiki zaman feili sifətini və *cerundla* feili isimi” bir-birindən fərqləndirmişdir.

A.Hüseynovun “İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu” adlı əsərində ingilis dilində feilin şəxssiz formalarını üç qrupa bölmüş: *məsdər*, *cerund* və *feili sifət*, onları ayrı-ayrılıqda təhlil etmişdir. Müəllif feilin şəxssiz formalarını şəxslil formalardan fərqləndirmiş, onların ayrı-ayrılıqda feilin şəxssiz formaları sistemində mövqeyini müəyyənləşdirmiş və digər dilçilərin fikirlərini öz əsərində ümumiləşdirmişdir (1, s. 154).

İngilis dilində feilin təsriflənməyən formaları haqqında yazılmış ədəbiyyatlardan biri də S.T.Nuriyevanın “Cerund” adlı əsəridir. Belə ki, bu əsəri digər ədəbiyyatlardan fərqləndirən cəhət məhz bütövlükdə feilin təsriflənməyən formalarına həsr olunmasıdır. O, bu əsərdə feilin təsriflənməyən formalarını müqayisəli şəkildə işləmiş və onların azərbaycan dilində qarşılığını da vermişdir. Müəllif bu kitabda məsdər və *cerundun* oxşar və fərqli cəhətlərindən bəhs etmiş, hansı feillərdən və ifadələrdən sonra məsdər və ya *cerundun* işlənməsini və onların işlənməsindəki fərqli məqamları xüsusi

vurğulamışdır (4, s.s. 168, 170, 173, 175, 177, 180, 182). Həmçinin o, cerund və indiki zaman feili sifətini (4, s. 191), cerundlu fraza ilə feili sifət frazasını (4, s. 198) və cerund və feili ismi (4, s. 120) bir-birindən fərqləndirmiş və onların differensiasiyasındakı əsas rol oynayan faktorları xüsusi qeyd etmişdir. “Cerund” əsərində feilin şəxssiz formalarına dair tapşırıqlar da qeyd olunmuşdur.

S.T.Nuriyeva, bununla bərabər, “Exercises on English Verbals” adlı əsərində “The Gerund and the Infinitive Compared” (35, s. 117), “Gerund or Participle I” (35, s. 171), “Gerundial and Participle I Phrases Compared” (35, s. 173), “Gerundial and Participle I Constructions Compared” (35, s. 174), “The Gerund and the Verbal Noun Compared” (35, s. 176), “The Gerund and the Verbal Noun or Participle I” (35, s. 179) başlığı altında məsdərin, cerundun, feili sifətin və yeri gəldikcə feili isimin oxşar və fərqli cəhətlərindən bəhs edərək öz fikrini nümunələrə əsasən ümumiləşdirmişdir.

Bu əsərdə feilin şəxssiz formalarının zaman və növ xüsusiyyətlərinə, onların tərkiblərinə, hansı feillərdən sonra işlənməsinə və cümlədəki funksiyalarına dair tapşırıqlar və cədvəllər qeyd olunmuşdur. Belə ki, təsirsiz feillərin cədvəli verilmiş və qeyd olunmuşdur ki, həmin feillərlə ifadə olunmuş şəxssiz formaların məchulu yoxdur (35, s. 183).

Dilçilərin feilin təsriflənməyən formaları haqqında olan fikirlərini ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, müasir ingilis dilində feilin üç təsriflənməyən forması mövcuddur: məsdər, cerund və feili sifət, eləcə də bu şəxssiz formalar arasında oxşar və fərqli cəhətlər özünü göstərir.

1.1. Məsdər haqqında ümumi məlumat

“Məsdər” bir çox dillərdə mövcud olan, müəyyən feil formasına istinadən işlənən qrammatik bir termdir. Infinitive (məsdər) latın dilində “infinitus” sözündən götürülmüş və mənası qeyri-məhdud (unlimited) deməkdir. İngilis dilinin ənənəvi təsvirində məsdər feilin ilkin və əsas lüğət forması hesab olunur (59).

M.A.Qaşınanın fikrinə görə, məsdər feilin təsriflənməyən formalarından biri olmaqla feili isimdən yaranıb və zamanla bəzi dəyişikliklərə uğrayaraq, ismi xüsusiyyətlərə

yətlərdən bəzilərini saxlamaqla feilləşib. O qeyd etmişdir ki, qədim ingilis dilində məsdərin iki forması olub: 1) feili isimin adlıq və təsirlik halında olan *sadə məsdər* (drincan), 2) ondan öncə “to” işlənmiş eyni isimin adlıq halında olan *məsdər* (drincenne). Əvvəllər “to” sözbünü idi və istiqaməti və ya məqsədi ifadə edirdi. “to” nun inkişafı nəticəsində o öz mənasını itirdi və məsdərin morfoloji göstəricisinə çevrildi. Zamanla hər iki şəkilçi atıldı (-an, -enne) və indi bizim bir formamız var. Müasir ingilis dilində isə məsdər to ədati ilə və ya to ədatsız işlənir (26, s.s. 248, 252).

M.Y.Blox qeyd etmişdir ki, məsdər feilin bütün paradiqmalarının əsas forması hesab olunur və feili xüsusiyyətlərlə ismi xüsusiyyətləri birləşdirir. Heç təsadüfi deyil ki, A.A.Shaxmatovun məsdəri “*verbal nominative*” adlandırmışdır (19, s. 113).

M.Y.Blox ingilis dilində məsdərin iki formada təqdim olunduğunu göstərmişdir: 1) “to” hissəcikli məsdər və 2) “to” hissəciksiz məsdər (bare infinitive)

B.İlyiş məsdərin tərz, növ və ardıcillıq kateqoriyalarının olduğunu göstərmiş və qeyd etmişdir ki, zaman və ardıcillıq kateqoriyaları dərhal aydın olmaq üçün birlikdə götürülməlidir. O, məsdərdə aşağıdakı oppozisiyaları göstərmişdir.

to speak- to have spoken

to be speaking- to have been speaking (11, s. 137)

Məsdərin növ kateqoriyasına gədikdə isə B.İlyiş göstərmişdir ki, feilin təsriflənən formaları kimi təsriflənməyən formalarının da məlum və məchul növləri arasında fərq mövcuddur (11, s. 137). Bütün təsriflənməyən formaların ardıcillıq və növ kateqoriyaları, əlavə olaraq məsdərin tərz kateqoriyası var və bu formalardan heç birinin zaman, şəkil, şəxs və kəmiyyət kateqoriyaları yoxdur (11, s. 138).

A.Hüseynova görə, müasir ingilis dilində məsdərin sıra, növ və tərz kateqoriyaları var. Məsdərlə bağlı bu fikrində A.Hüseynov B.İlyişlə eyni mövqedən çıxış etmiş və qeyd etmişdir ki, feilin şəxslı formalarını şəxssiz formalardan fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri odur ki, şəxssiz formalar zaman kateqoriyasına malik deyil (1, s. 171).

B.Xaymoviç və B.Roqovskaya qeyd edirlər ki, sıra kateqoriyası ikiüzlü oppozisiya əsasında düzəlir, yəni *writes- has written, wrote- had written, writing- having written* və s. (1, s. 168).

A.İ.Smirnitski ilk dəfə olaraq yuxarıda qeyd edilən oppozisiyalardan çıxış edərək göstərir ki, *writes- has written, wrote- had written, to write- to have written* oppozisiyaları zaman kateqoriyaları ilə əlaqəli olsa da, ondan fərqli olaraq ayrıca qrammatik kateqoriya əmələ gətirir. A.İ.Smirnitski həmin oppozisiyalar əsasında formalaşan qrammatik kateqoriyanı zaman əlaqəli kateqoriya (the category of time correlation) adlandırır (1, s. 168).

B.Xaymoviç və B.Roqovskaya A.İ.Smirnitskinin söylədiyi fikirlə razılaşmış və istər şəxslə, istərsə də şəxssiz feillərdə sıra kateqoriyasının olduğunu göstərmişlər (1, s. 168).

N.A.Kobrina məsdərin tərz kateqoriyasından danışarkən vurğulamışdır ki, feilin şəxslə formalarının tərz kateqoriyasını məsdərin tərz kateqoriyasından fərqlədirən cəhət odur ki, məsdərdə davamlı tərz yalnız məlum növdə olur (32, s. 103).

Lakin B.Xaymoviç və B.Roqovskayanın davamlı tərzin də məchul növdə mövcudluğunu göstərir.

to write- to be written

to be writing- to be being written

to have written- to have been written

to have been writing- to have been being written (1, s. 171)

Hər iki tərz formasının sintaktik funksiyasından danışarkən N.A.Kobrina və başqa müəlliflər göstərirlər ki, ümumi tərz daha tez-tez işlənir. Davamlı tərz yalnız mübtədə, tamamlıq və mürəkkəb feili xəbərin əsas hissəsi funksiyalarında çıxış edir və zərflilik və təyin funksiyalarında işlənmə bilmir (32, 104).

V.L.Kauşanskayaya görə məsdərin kateqoriyaları yox, məhz zaman, tərz və növ xüsusiyyətləri var. O, ingilis dilində məsdərin zaman və tərz xüsusiyyətlərini belə qruplaşdırmışdır:

1. *Indefinite Infinitive (Məsdərin qeyri-müəyyən forması)*. Məsdərin qeyri-müəyyən forması əsas feillə ifadə olunan hərəkətlə eyni zamanda baş verən hərəkəti bildirir və beləliklə o indiyə, keçmişə və ya gələcəyə aid ola bilər.

It was wonderful *to see* the fury of contest in the girl, and the bodily struggle she made as if she were rent by the Demons of old. (Ch.Dickens, p.39- 40)

Bəzi hallarda məsdərin qeyri-müəyyən forması əsas feildən əvvəl baş verən hərəkəti bildirir.

I was shocked *to see him there again* (first I saw him, then I was shocked). (1, s.169)

2. *Continuous Infinitive (Məsdərin davamedici forması)*. Məsdərin davamedici forması da həmçinin əsas feillə ifadə olunan hərəkətlə eyni zamanda baş verən hərəkəti bildirir, lakin bu davamedici hərəkətdir. Beləliklə, məsdərin davamedici forması yalnız zaman forması deyil, həmçinin tərz formasıdır və hərəkətin ifadə olunduğu zaman əlaqələrini və tərzini bildirir.

But she would often clasp her hands behind her head and muse when she was supposed *to be working* hard. (Th.Hardy, p.143)

3. *Perfect Infinitive (Məsdərin bitmiş forması)*. Məsdərin bitmiş forması əsas feillə ifadə olunan hərəkətdən əvvəlki hərəkəti ifadə edir.

I meant *to have spoken* of it at breakfast; because I should like to pay a visit to Mrs. Gowan,... (Ch.Dickens, p.632)

4. *Perfect Continuous Infinitive (Məsdərin bitmiş davamedici forması)*. Məsdərin bitmiş davamedici forması onun ifadə etdiyi hərəkətin feilin şəxsi formasının ifadə etdiyi hərəkətdən əvvəl müəyyən müddət davam edib bitdiyini göstərir.

Her face was towards him, and she appeared *to have been coming* from opposite direction. (Ch.Dickens, p.441)

V.L.Kauşanskaya qeyd etmişdir ki, məsdərin növ xüsusiyyəti özünü iki formada göstərir: *məlum və məchul*.

Təsirsiz feildən düzəlmiş məsdər yalnız məlum növdə ola bilər, lakin təsirli feildən düzəlmiş məsdər həm məlum, həm də məchul növdə olur. Bunu nümunələrə əsasən nəzərdən keçirək.

“You don’t care *to go* up-stairs?” said Jeremiah, on the landing “On the contrary, Mr Flintwich; if not tiresome to you, I shall be revised!” (Ch.Dickens, p.475) (məsdərin qeyri-müəyyən forması; məlum növ)

I am glad *to see* your sister, Miss Dorrit. (Ch.Dickens, p.316) (məsdərin qeyri-müəyyən forması; məlum növ)

The only things *to be seen* not fixedly staring and glaring were the vines drooping under their load of grapes. (Ch.Dickens, p.6) (məsdərin qeyri-müəyyən forması; məchul)

S.T.Nuriyeva “Exercises on English Verbals” əsərində təsirsiz feillərin cədvəlini vermiş və qeyd etmişdir ki, həmin feillərlə ifadə olunan şəxssiz formaların məchulu yoxdur (35, s. 183).

O.Musayev məsdər haqqında olan fikirlərində M.A.Qaşınanın və V.L.Kauşanskayanın təsnifatına əsaslanmışdır.

Məsdər cümlədə mübtəda, ismi xəbərin ad hissəsi, mürəkkəb feili modal xəbərin bir hissəsi, hərəkətin tərzini bildirən mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi, tamamlıq, təyin, zərflək, ara sözlərin tərkib hissəsi və məsdər tərkiblərinin bir hissəsi funksiyalarında olur.

Məsdərin mübtəda funksiyası ilə bağlı dilçilər fərqli mövqelərdən çıxış etmişlər. Məsələn, İ.P.Krılova, E.M.Qordon və N.A.Kobrina öz əsərlərində məsdərin mübtəda funksiyasında həmişə “to” ədatı ilə işlənməsini qeyd etmişlər (14, s. 184; 25, s. 106).

İ.P.Krılova və E.M.Qordon məsdərin mübtəda funksiyasında həmişə nəqli cümlələrdə işləndiyini və sual cümlələrində işləmə bilmədiyini qeyd etmişlər (14, s. 185). Bunun əksinə olaraq N.A.Kobrina məsdərin mübtəda funksiyasında sual cümləsində işləmə bildiyini gətirdiyi nümunəyə əsasən təsdiqləmişdir. Bu zaman cümlə formal it əvəzliyi ilə başlayır və məsdər frazasi xəbərdən sonra gəlir.

Is it bad *to love one so dearly?* (32, s. 106)

İ.P.Krılova, E.M.Qordon və N.A.Kobrina qeyd etmişlər ki, cümlənin mübtədası all (nadır hallarda the least və the most) sözü ilə ifadə olunanda, ismi xəbərin ad hissəsi funksiyasında məsdər bu tip mübtədalardan sonra “to” ədatsız gələ bilər (14, s. 186; 25, s. 108).

All I wanted to do was *run* away. (14, s. 186)

N.A.Kobrina əlavə olaraq ismi xəbərin ad hissəsi funksiyasında məsdər frazasının *how, when, where, what, whom* kimi bağlayıcı zərflərlə və əvəzləklərlə təqdim olunduğunu vurğulamışdır.

Now the question was *what* to tell him. (32, s. 108)

Bildiyimiz kimi feilin təsriflənməyən formaları cümlənin xəbəri ola bilmir. Lakin İ.P.Krılova və E.M.Qordon məsdərin iki halda xəbər funksiyasında işlənməsini göstərmişdir.

1. Why ilə başlayan təklif bildirən sual cümlələrində işlənir. Bu halda məsdər “to” ədatsız gəlir.

Why lose your temper over a little thing like that? (14, s. 186)

2. Mübtəda vasitəsilə ifadə olunmuş şəxsin məsdərin hərəkətini icra etməsi qeyri-mümkün olan nida cümlələrində işlənir. Bu halda məsdər həm “to” ədatı ilə, həm də “to” ədatsız gələ bilər.

You – a man-of-the-world – to suggest this! You know it’s impossible. (14, s. 187)

N.A.Kobrina isə məsdərin bu funksiyasını sadə ismi xəbər adı ilə vermişdir.

Me — to be your lover! (32, s. 109)

Məsdərin mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi olmasını N.A.Kobrina üç yerə bölmüşdür. O, digər müəlliflərdən fərqli olaraq məsdərin cümlədə ikili xüsusiyyətli mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi olmasını qeyd etmişdir. O, məsdərin bu funksiyada çıxış etməsini birinci tərəfin ifadə olunmasına görə üç yarım tipə bölmüşdür:

1. Birinci tərəf *to seem, to appear, to prove, and to turn out* kimi təsirsiz feillərlə ifadə olunur.

He seems to be smiling. (32, s. 110)

2. Birinci tərəf məchul növdə müəyyən təsirsiz feillərlə ifadə olunur.

a) *to announce, to declare, to report, to say, to state* və s.

She was announced to be the winner. (32, s. 111)

b) Əqli qabiliyyət bildirən feillər: *to believe, to consider, to expect, to find, to know, to mean, to presume, to regard, to suppose, to think, to understand* və s.

He’s supposed to be leaving to night. (32, s. 111)

c) Hissi qavrayış bildirən feillər: *to feel, to hear, to see, to watch.*

She was often seen to walk all alone. (32, s. 111)

d) “*to make*” feili.

He was made to keep silent. (32, s. 111)

3. Birinci tərəf *to be likely, to be unlikely, to be sure, to be certain* frazaları ilə ifadə oluna bilər.

She is likely to be late. (32, s. 111)

Bir çox dilçilərə görə məsdər bu feillərdən sonra cümlənin mübtədası ilə birlikdə mürəkkəb mübtədə funksiyası daşıyır, yəni məsdər bu feillərdən sonra mübtədə tərkibi əmələ gətirir.

N.A.Kobrina öz kitabında məsdərin mübtədə tərkibi əmələ gətirdiyini xüsusi olaraq vurğulamamışdır, yalnız qeyd etmişdir ki, məsdər əlavə olaraq bir tərkib də əmələ gətirə bilər o da mübtədə tərkibidir (32, s. 121).

Biz də N.A.Kobrinanın bu fikri ilə razılaşa bilmirik, çünki cümləyə sual verdikdə məsdərin hansı funksiya daşdığı məlum olur və aşağıdakı cümlənin təhlili ilə biz bunu əsaslandırmağa bilərik.

The key of the door below was now heard in the lock, and *the door* was heard *to open and close.* (Ch.Dickens, p.717)

What was heard?

The door... *to open and close* birlikdə cümlənin mürəkkəb mübtədasıdır.

Məsdərin cümlədə tamamlıq funksiyasında çıxış etməsi ilə bağlı müəlliflər arasında fikir ayrılıqları mövcuddur. Məsələn, İ.P.Krılova və E.M.Qordon formal “*it*” əvəzliyi ilə başlayan cümlələrdə məsdəri və ya məsdər frazasını cümlənin tamamlığı olaraq götürürlər.

It is important *to remember* the figures. (14, s. 195)

Müəlliflər bu cümlədə “*it*” əvəzliyini mübtədə olaraq, “*to remember*” məsdərini isə tamamlıq kimi götürmüşlər. Lakin bu cümləni təhlil edərkən belə bir qənaətə gəlirik ki, “*it*” əvəzliyi cümlənin formal mübtədası, “*to remember*” məsdəri isə əsas mübtədasıdır. Bu əvəzliyə dilçilikdə giriş əvəzliyi (introductory) də deyilir. Bunu əsaslandırmaq üçün yuxarıdakı cümləyə sual verək.

What is important?

Və ya biz cümlədə “*it*” əvəzliyini atıb məsdər frazasını cümlənin mübtədası yerinə qoya bilərik.

To remember the figures is important.

İ.P.Krılova və E.M.Qordon həmçinin formal “it” əvəzliyi ilə başlayan for sözönlü məsdər tərkibini bir-birindən ayıraraq, məsdəri cümlənin tamamlığı olaraq götürmüş və qeyd etmişlər ki, bu zaman məsdərdən əvvəl for frazası gəlir.

It was rare **for him** to go out to dinner. (14, s. 195)

Lakin bizim fikrimizcə, bu cümlədə for sözönlü məsdər tərkibi işlənmişdir və cümlə formal it əvəzliyi ilə başladığından və məsdər tərkib əmələ gətirdiyindən həmin tərkib cümlənin mürəkkəb mübtədasıdır. Cümlədə it əvəzliyini atıb, for sözönlü məsdər tərkibini cümlənin mübtədası yerinə qoya bilərik.

For him to go out to dinner was rare.

Məsdər tamamlıq funksiyasında bir sıra feillərdən sonra gəlir. N.A.Kobrina digər müəlliflərdən fərqli olaraq qeyd etmişdir ki, bəzən məsdər həmin feillərlə birlikdə cümlənin mürəkkəb xəbəri kimi götürülə bilər (... *like to help...*, ...*expect to arrive...*), çünki bu feillər məsdərlə ifadə olunan hərəkətə münasibət bildirir (32, s. 112).

İ.P.Krılova, E.M.Qordon və N.A.Kobrina məsdərin tamamlıq funksiyasında bağlayıcı zərflərlə və əvəzliliklərlə təqdim olunmuş frazanın bir hissəsi ola bildiyini vurğulamışlar (14, s. 192; 25 s. 114).

I didn't at all know *what to say*. (14, s. 192)

Bəzi alimlər məsdərin tamamlıq funksiyasında müəyyən sifətlərdən sonra gəldiyini qeyd etmiş və onları qruplaşdırmışlar. Bu mövqedən çıxış edərək, İ.P.Krılova, E.M.Qordon və N.A.Kobrina öz əsərlərində *glad*, *happy*, *sorry* və s. kimi sifətlərdən sonra məsdərin tamamlıq funksiyasında gəldiyini qeyd etmişlər (14, s. 191; 25, s. 115).

I'm **glad** to see you. (32, s. 114)

T.A.Barabaş bundan tamamilə fərqli fikir irəli sürərək həmin funksiyayı təyin kimi qeyd etmişdir.

I am **glad** to meet him. (18, s. 124)

Bu iki fikri müqayisə edərək belə bir nəticəyə gəlirik ki, bu sifətlərdən sonra məsdər tamamlıq funksiyasında olur, çünki bu tip cümlələrdə məsdər heç bir üzvü təyin etmir. Odur ki, o təyin kimi götrülə bilməz.

T.A.Barabaş məsdərin *too, enough* zərflərindən sonra təyin funksiyasında gəldiyini qeyd etmişdir.

He is **too** stupid *to understand* (18, s. 125).

Lakin T.A.Barabaşın bu fikri ilə razılaşmaq çətindir, belə ki, bir çox dilçilərin də qeyd etdiyi kimi məsdər *too* və *enough* zərflərindən sonra nəticə zərfliyi funksiyasında gəlir.

N.A.Kobrina bir çox dilçilərdən fərqli olaraq məsdərin cümlədə zərfliyin 9 növündə çıxış etdiyini göstərmişdir: *məqsəd, ardıcılıq, nəticə, hal-vəziyyət, müqayisə, şərt, istisna, səbəb zərfliyi*.

He arrived at three o'clock *to hear that Fleur had gone out with the cat at ten.* (32, s. 118) (ardıcılıq z.)

Cümləni təhlil etsək görürük ki, hadisələr ardıcılıqla baş vermişdir (he arrived and heard).

There nothing to do *except turn back.* (32, s. 120) (istisna z.)

I'll thank you *to take your hands off me.* (32, s. 120) (şərt z.)

His father lived *to be ninety.* (32, s. 120) (zaman z.)

N.A.Kobrina *only* ədatından sonra məsdərin çox hallarda ardıcılıqlıq zərfliyi funksiyasında olduğunu qeyd etmişdir.

He hurried to the house **only** *to find it empty.* (32, s. 118)

Lakin eyni cümləni T.A.Barabaş başqa aspektdən təhlil edərək, məsdərin nəticə zərfliyi funksiyasında olduğunu göstərmişdir (18, s. 125).

E.M.Qordon və İ.P.Krılova kimi dilçilər T.A.Barabaşla eyni fikirdə olaraq bu halda məsdərin nəticə zərfliyi funksiyasında olduğunu qeyd etmişlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, məsdər ilə üç tərkib əmələ gəlir: mübtəda- məsdər tərkibi, tamamlıq- məsdər tərkibi, for sözlü məsdər tərkibi.

Tamamlıq- məsdər tərkibi yaradan feillərə əlavə olaraq, N.A.Kobrina *listen to* feilini də vermiş və qeyd etmişdir ki, baxmayaraq ki, bu feil hissi qavrayış bildirmir, lakin o hissi qavrayış bildirən feillər kimi işlənir və tərkib yaradır.

He was listening attentively *to the chairman speak.* (32, s. 123)

Məsdər mübtədə tərkibi yaradarkən heç vaxt gələcək hərəkətə aid ola bilmir. V.L.Kauşanskaya göstərmişdir ki, *to expect, to be sure (certain) və to be likely* sözləri buna istisnadır, çünki onların mənalarında gələcəyə aidlik var.

We are sure to come at the heart of matter. (31, s. 204)

R.Zandvort for sözlü məsdər tərkibinin şərt zərfliyi funksiyasında işlənməsini aşağıdakı cümlədə göstərir: “Production must soar; and for production to soar (=if production is to soar) individuals must have some intensive to work harder” (2, s. 71).

İ.P.Krılova və E.M.Qordon öz əsərlərində *absolute (mütəq)* məsdər tərkibinin mövcudluğundan bəhs edirlər. Müəlliflər qeyd edirlər ki, bu tərkib *with*, nadir hallarda *without* sözünü ilə işlənir və cümlədə hal-vəziyyət zərfliyi olur. Bu tərkibdə məsdər əlavə modal mənə qazanır, vaciblik və mümkünlük ifadə edir.

It was quite house now, with only his secretary to see to his meals and to take care of his business affairs. (28, s. 90)

Dilçilərin məsdər haqqında fikirlərini ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, məsdər feilin şəxssiz formalarında biri olmaqla feili və ismi xüsusiyyətlərə malikdir, onun feili xüsusiyyətləri özünü onun zaman, tərz və növ xüsusiyyətlərinin mövcudluğunda, zərfliliklə təyin olunmasında və təsirli feillərdən əmələ gələrsə, vasitəsiz tamamlıqla işlənə bilməsində göstərir. Məsdər cümlədə müxtəlif sintaktik funksiyalarda çıxış edə bilər, belə ki, o cümlədə mübtədə, ismi xəbərin ad hissəsi, mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi, tamamlıq və zərflilik funksiyalarında olur. Məsdər fraza və tərkib əmələ gətirə bilər, məsdər ilə üç tərkib əmələ gəlir: mübtədə-məsdər tərkibi, tamamlıq-məsdər tərkibi və for sözlü məsdər tərkibi.

1.2. Cerund haqqında ümumi məlumat

Feilin təsriflənməyən formalarından biri də cerundur. Kauşanskaya görə, cerund feili isimdən yaranıb və zamanla ismi xüsusiyyətlərini saxlamaqla feilləşib (31, s. 173).

M.A.Qanşına cerunddan danışarkən onun feili isim və feili sifətdən yaranmasını qeyd etmişdir. Müəllif göstərir ki, əvvəllər feili ismin başqa isimlər kimi əvvəldə artikl və sonunda “*of*” sözünü gəlirdi. Tədricən artikl, eləcə də, “*of*” sözünü atıldı,

-ing forma ondan sonra gələn ismi vasitəsiz tamamlıq olaraq götürdü və bələliklə yeni formaya— cerunda keçirildi. Aşağıdakı nümunələr feili ismin cerunda təcricən keçməsinə göstərir.

Nothing in his life Became him like the leaving it.

With the finding it the little infant. (26, s. 268)

Sonralar cerund daha çox feilləşdi, zaman və növ xüsusiyyətlərinə yiyələndi, lakin hələdə ismin sintaktik funksiyasını özündə saxladı.

Müasir ingilis dilində cerunda xas olan ikilin xüsusiyyət onun feili isim və feili sifətdən əmələ gəlməsi faktı ilə izah olunur. Cerund özünə xas olan ismi xassəsni feili isimdən, feili xassəni isə feili sifətdən əxz etmişdir. Məhz buna görə də, müasir ingilis dilində cerund həm isim həm də feili xüsusiyyətlərə malikdir (1, s. 178).

İ.P.Krılova və E.M.Qordon öz əsərlərində cerund və indiki zaman feili sifətindən danışmırlar və yalnız onları -ing forma olaraq qeyd etmişlər. Biz yalnız müəlliflərin verdiyi nümunələrdə onları fərqləndirə bilirik.

S.T.Nuriyeva cerundun düzəlməsindən danışarkən göstərmişdir ki, digər modal feillər və birləşmələrdən fərqli olaraq *to have to* modal feili cerund kimi işlənə bilir, inkarında isə ondan əvvəl “*not*” inkar ədatı gəlir.

The economic situation meant everybody *having to work* hard. (4, s. 12).

When I am on holiday? I enjoy *not having to get up* early. (4, s. 18)

S.T.Nuriyeva cerundun inkarının düzəlməsinin beş yolunu göstərmişdir.

1. Cerundun əvvəlinə “*not*” inkar ədatını əlavə etməklə;

Not having a car is frustrating for Tom. (4, s. 18)

2. There ilə başlayan cümələrdə “*no*” ədatını əlavə etməklə;

There was **no** *going* back. (4, s. 19)

3. “*Without*” sözünü ilə;

A few days later? Bennet called on Bingly **without** *telling* his wife. (4, s. 20)

4. “*Against*” sözünü ilə, bu zaman cerund warn, decide və advise feillərindən sonra gəlir.

We were **warned against** *buying* it. (4, s. 20)

S.T.Nuriyeva hətta bədii ədəbiyyatda cerund işlənən cümlələrdə iki inkarın işlənməsinin normal hal olmasını gətirdiyi nümunə ilə əsaslandırmışdır.

There is *no* danger of *not learning* those questions. (4, s. 21)

A.Hüseynov müasir ingilis dilində cerundun hərəkətin ardıcılığı və növ kateqoriyalarının olduğunu göstərmiş və qeyd etmişdir ki, hərəkətin ardıcılığı baxımdan cerundun “perfect” forması “non- perfect” formasına qarşı qoyulur (1, s. 180).

Cerundun zamanı mütləq deyil, nisbi xarakterə malikdir, çünki onun zamanını ondan əvvəl gələn əsas feil şərtləndirir. Əgər feil indiki zamandadırsa, cerund indiki zamana, keçmiş zamandadırsa cerund keçmiş zamana aid olur. Cerundun zaman xassəsi özünü iki formada göstərir: Cerundun qeyri-müəyyən forması (Indefinite Gerund) və cerundun bitmiş forması (Perfect Gerund) (4, s. 30).

Cerundun qeyri- müəyyən forması əsas feillə eyni zamanda baş verən hərəkəti bildirir.

Why do you think she walked instead of *riding*? (Ch.Dickens, p.1002)

Cerundun bitmiş forması əsas feildən əvvəl baş verən hərəkəti bildirir.

I was fully unprepared for your announcement, and hope that assurance is my sufficient apology for *having taken* the liberty of addressing you. (Ch.Dickens, p.109)

Cerundun iki növ xassəsi mövcuddur: cerundun məlum növü və cerundun məchul növü. Təsirli feillərdən əmələ gələn cerund həm məlum, həm də məchul növdə olur, lakin təsirsiz feillərdən əmələ gələn cerund isə yalnız məchul növdə olur.

“Me too!” Denise’s eyes widened. “Since when did people start *going out* so young?” (C.Ahern, p.170) (cerundun qeyri- müəyyən forması; məlum)

But Mrs Clennam, resolved to treat herself with the greater rigour for *having been supposed* to be unacquainted with reparation, refused to eat her oysters when they were brought. (Ch.Dickens, p.73) (cerundun bitmiş forması; məchul)

Qeyd etmək lazımdır ki, cerundun bitmiş forması qeyri-müəyyən formasına nəzərən az işlənir. Bu fakt iki şərtlə izah olunur.

1. Bir sıra sözləri öz mənalarına görə əvvəlcə icra olunan hərəkəti ifadə edir ki, bu zaman onlardan sonra bitmiş yox, qeyri-müəyyən forma işlənir (1, s. 180).

On reaching the end of the street, we turned towards the river. (32, s. 127)

2. Bəzi feillərdən sonra hər iki forma işlənə bilər. N.A.Kobrina qeyd edir ki, non-perfect cerund təşəkkür, qınama, tənbeh, cəzalandırma və mükafatlandırma ifadə edən feillərdən və ya bəzi sözlərdən sonra işlənərək əvvəlki hərəkəti ifadə edə bilər (32, s. 127).

I shall never forget *taking this exam*. (32, s. 127)

Xüsusi hallarda, yəni dinləyənin nəzərini daha çox cəlb etmək üçün qeyd edilən feillərdən sonra cerundun perfect forması da işlənə bilər.

I regretted *having told* you about it. (1, s. 181)

S.T.Nuriyeva cerundun qeyri-müəyyən formasının məlum növünün məchul mənada işlənməsi başlığı altında *to need, to deserve, to merit, to want, to require, won't/doesn't/didn't bear, to be worth* feillərindən sonra cerundun məchul mənada işlənməsini qeyd etmişdir.

Your hair *needs cutting*. (4, s. 46)

Cerund cümlədə müxtəlif sintaktik funksiyalarda olur. İ.P.Krılova və E.M.Qordona görə, -ing forma (cerund) mübtədə funksiyasında yalnız təsdiq cümlələrində və cümlənin əvvəlində gələ bilər. Lakin bir çox dilçilər İ.P.Krılovadan fərqli fikirlə çıxış etmişlər.

S.T.Nuriyeva qeyd edir ki, cerund mübtədə funksiyasında həm cümlənin əvvəlində, həm də ortasında gələ bilər.

It will be difficult *getting* him to go there. (4, s. 56)

İnkarlıq bildirən ifadələrdən sonra və *there* ilə başlayan cümlələrdə cerund mübtədə funksiyasında gəlir.

It is no use *arguing*. (4, s. 57)

N.A.Kobrina vurğulayır ki, Amerikan İngilisində *there is no use in doing* modeli *it is no use doing it* modelinə nəzərən daha çox işlənmə dairəsinə malikdir və belə cümlələr daha vurğulu hesab olunur (32, s. 130).

Cerundun ismi xəbərin ad hissəsi funksiyasında çıxış etməsi ilə bağlı S.T.Nuriyeva qeyd edir ki, *to feel like, to be for, to be against* ifadələrindən sonra cerund cümlədə ismi xəbərin ad hissəsi olur.

I don't *feel like walking*. (4, s. 63)

Qeyd edilməlidir ki, cerund isimi xəbər in ad hissəsi funksiyasında *what* ilə başlayan sual cümlələrində də gələ bilər.

What I don't like in my daily life is *having to get up early*. (4, s. 64)

S.T.Nuriyeva cerundun frazeoloji xəbər in bir hissəsi olması funksiyasını vurğulamışdır. Müəllif qeyd edir ki, idman ilə əlaqədar fəaliyyət növlərindən bəhs edərkən *go+cerund* işlənir və bu zaman cerund çox hallarda mürəkkəb frazeoloji xəbər in bir hissəsi olur.

My brother *goes swimming*. (4, s. 67)

İngilis dilinin qrammatikasına dair yazılmış ədəbiyyatların əksəriyyətində cerund hərəkətin başlanğıcını, sona çatmasını və davamlılığını bildirən feillərdən sonra cümlədə hərəkətin tərzini bildirən mürəkkəb feili xəbər in bir hissəsi olur.

Nelson was angry and *started shouting* at me. (4, s. 69)

Lakin I.P.Krılova və E.M.Qordon bundan fərqli fikir irəli sürmüş və qeyd etmişlər ki, bu feillərdən sonra -ing forma (cerund) tamamlıq funksiyasında olur.

Roger *went on speaking* with energy? Calculation and warmth (14, s. 219).

S.T.Nuriyeva cerundun qarışıq tipli xəbər in bir hissəsi funksiyasını 3 yerə bölmüşdür:

1. Cerund tərz bildirən mürəkkəb feili modal xəbər in bir hissəsi kimi;

There was no way he *could keep going* under all that pressure. (4, s. 75)

2. Cerund mürəkkəb feili modal xəbər in bir hissəsi kimi;

I *can't stand our speaking* loudly at the lesson. (4, s. 76)

3. Cerund mürəkkəb modal ismi xəbər in bir hissəsi kimi;

My hobby *can be collecting* stamps. (4, s. 78)

Cerund cümlədə zərfliyin 8 növündə iştirak edə bilər: zaman, tərz- hərəkət, hal-vəziyyət, məqsəd, şərt, səbəb, güzəşt və istisna zərfliyi (4, s. 123).

Cerundun şərt funksiyasında daha çox “without” sözü ilə gəlir və bu zaman əsas feilin inkarda olur.

She *isn't able* to do her exercises *without being helped*. (4, s. 136)

Cerund istisna zərfliyi funksiyasında *except for, apart from, besides, in addition to, as well as* sözlərindən sonra gəlir.

The planned new road will increase traffic in the area *except for damaging* an area of ancient woodland. (4, s. 144)

Cerund cümlədə ara sözlərin tərkib hissəsi də ola bilər.

There is no saying, what is going to happen with them. (4 s. 146)

Cerund ətrafına söz toplamaqla fraza və tərkib yarada bilər. Cerundlu fraza elementlərdən biri cerund olmaq şərti ilə bir neçə sözdən ibarət olur.

You might get in trouble for *faking an illness to avoid work*. (4, s. 196)

Digər tərkiblər kimi cerund tərkibi də iki hissədən ibarətdir: ismi və feili. İsmi element yiyəlik əvəzlilikləri ilə, yiyəlik halda olan isimlə, obyekt halında olan əvəzliliklərlə və adlıq halında olan isimlə ifadə oluna bilər, feili element isə cerundla ifadə olunur.

I couldn't have done otherwise than fight the butcher, while she shrinks and trembles at *my having fought* him. (Ch.Dickens, p.402)

Bəzi qrammatistlər kimi M.A.Qanşına yarı cerund (half-gerund) tərkibinin mövcudluğundan bəhs edir. Belə ki, müəllifin fikrinə görə, əgər tərkibin ismi elementi adlıq halda olan isimlə və ya obyekt halında olan əvəzliliklə ifadə olunarsa bu yarı cerund tərkibidir. Bunun səbəbi, cerundun bu tərkibinin feili sifət tərkibinə bənzəməsidir.

I rely on *John (him) doing* it in time. (26, s. 275)

Yuxarıda qeyd olunan faktları ümümləşdirərək belə bir nəticəyə bilərik ki, cerund feilin təsriflənməyən formalarından biri olmaqla həm feilin, həm də ismin xüsusiyyətlərini daşıyır. Cerundun feili xüsusiyyətləri onun zaman və növ xassəsinin varlığında, zərfliliklə təyin oluna bilməsində və təsirli feillərdən əmələ gələrsə, vasitəsiz tamamlığı götürməsində əxz olunur. Cerundun ismi xüsusiyyətləri özünü onun sintaktik funksiyasında göstərir, belə ki, cerund isim kimi cümlədə, əsasən, mübtədə, tamamlıq və ismi xəbərin ad hissəsi olur. Bundan başqa bu forma cümlədə təyin və zərfliyin müxtəlif növləri funksiyasında çıxış edə bilər. Hər bir təsriflənməyən forma kimi cerund fraza və tərkib əmələ gətirir. Cerundun yaratdığı frazalar və tərkiblər cümlədə müxtəlif sintaktik funksiyalar daşıyır.

1.3. Feili sifət haqqında ümumi məlumat

Feili sifət feilin təsriflənməyən formalardan biri olmaqla özündə feilin eləcə də sifətin və zərfin xüsusiyyətlərini daşıyır. İngilis dilində feili sifətin iki növü mövcuddur: feili sifət I və feili sifət II. Ənənəvi olaraq feili sifət I indiki zaman feili sifəti (present participle), feili sifət II isə keçmiş zaman feili sifəti (past participle) adlanır.

İndiki zaman feili sifəti haqqında ümumi məlumat. İndiki zaman feili sifəti əsas feilin sonuna “*ing*” suffiksini artırmaqla düzəlir. A.Hüseynova görə, indiki zaman feili sifətinin hərəkətin sıralanması (the category of correlation) və növ kateqoriyaları var. Hərəkətin sıralanması baxımdan perfekt forma ümumi tərzə, yəni qeyri- perfekt formaya qarşı qoyulur. Müəllif qeyd edir ki, indiki zaman feili sifətinə məxsus olan zaman kateqoriyası nisbidir, yəni feili sifətin ifadə etdiyi zaman əsas feilin zamanından asılıdır. Əsas feilin zamanından asılı olaraq indiki zaman feili sifəti indiyə, keçmişə və gələcəyə aid ola bilər (31, s. 157).

“You don’t recommend the master!” said John Baptist, *showing* his teeth as he smiled. (Ch.Dickens, p.10)

V.L.Kauşanskaya qeyd edir ki, indiki zaman feili sifətinin zaman və növ xassəsi mövcuddur. Onun zaman xassəsi özünü iki formada göstərir: indiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən forması (Participle I Indefinite) və indiki zaman feili sifətinin bitmiş forması (Participle I Perfect) (31, s. 160).

There was a legion of Sundays, all days of unserviceable bitterness and mortification, slowly *passing* before him. (Ch.Dickens, p.44) (indiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən forması; məlum)

Mr Flinwinch, *having exhaled* a long significant breath said, with his former emphasis, “For I have accidentally – mind! – found out!” (Ch.Dickens, p.246) (indiki zaman feili sifətinin bitmiş forması, məlum)

V.L.Kauşanskaya vurğulayır ki, əvvəlki hərəkət həmişə indiki zaman feili sifətinin bitmiş forması ilə ifadə olunmur, belə ki, *to see, to hear, to come, to arrive, to seize, to look, to turn* və s. kimi bəzi hissi qavrayış və hərəkət bildirən feillərlə

keçmiş hərəkəti ifadə etmək üçün indiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən forması işlənir.

Turning down an obscure street and *entering* an obscurer lane, he went up to a smith's shop (31, s. 160).

Bilirik ki, feili sifətin davamedici forması yoxdur, lakin B.İlyiş nadir hallarda feili sifətin davamedici formaya düşdüyünü bədii ədəbiyyatdan gətirdiyi nümunə ilə əsaslandırmışdır. Lakin o, müəllifin nəyə görə feili sifətin qeyri-müəyyən formasını işlətməyib, məhz davamedici formasını işlətməsini və eləcə də, bu formanın işlənməsinin cümlənin mənasına nə kimi təsir göstərdiyini tam izah edə bilməmişdir.

The younger Miss Thropes *being* also *dancing*, Catherine was left to the mercy of Mrs Thrope and Mrs Allen, between whom she now remained. (11, s. 136)

B.İlyiş hətta bir cümlədə üç indiki zaman feili sifətinin davamedici formasının işlənməsini göstərmişdir.

Catherine had no leisure for speech, *being* at once *blushing*, *trying* her gown, and *forming* wise resolutions with the most violent dispatch (11, s. 136).

İndiki zaman feili sifətinin iki növ xüsusiyyəti mövcuddur: məlum və məchul. Belə ki, təsirli feillərdən düzələn indiki zaman feili sifəti həm məlum, həm də məchul növdə olur, lakin təsirsiz feillərdən düzələn feili sifət yalnız məlum növdə olur.

Walking home, I fell and injured myself. (35, s. 136) (indiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən forması; məlum)

Being elected the monitor of the class, he looked very proud. (35, s. 133) (indiki zaman feili sifətini qeyri-müəyyən forması; məchul)

İndiki zaman feili sifətinin sintaktik funksiyalarına gəldikdə isə qeyd etmək istərdik ki, o cümlədə ismi xəbərin ad hissəsi, təyin, zərflik, ara sözlərin tərkib hissəsi və feili sifət tərkiblərinin bir hissəsi funksiyalarında olur.

N.A.Kobrinaya görə, indiki zaman feil sifətinin sifət və zərf xüsusiyyətləri özünü onun sintaktik funksiyasında göstərir, belə ki feili sifət I cümlədə daha çox təyin və zərflik olur (32, s. 139).

A.Hüseynov vurğulayır ki, təyin funksiyada daha çox indiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən formasının məlum növü işlənir. Müəllif qeyd edir ki, bu funksiyada indiki zaman feili sifəti aid olduğu sözdən əvvəl və sonra işlənə bilər.

The burning heat was no longer on his cheek. (1, s. 160)

He was appalled at *the problem confronting* him, weighed down by the incubus of his working-class status. (1, s. 162)

T.A.Barabaş təyin funksiyasında yalnız indiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən formasının məlum növünün işləndiyini, nə bitmiş, nə də məchul növün təyin funksiyasında işlənə bilmədiyini qeyd etmişdir (18, s. 142).

A.Hüseynov göstərir ki, nadir hallarda məchul növdə olan indiki zaman feili sifəti təyin funksiyasında işlənə bilər.

Another factor concerns the formality of *the language being taught*. (1, s. 163)

İndiki zaman feili sifətinin ismi xəbər ad hissəsi funksiyasında olmasını aşağıdakı cümlədə nəzərdən keçirək.

The information is *terrifying*. (35, s. 188)

M.A.Qanşına vurğulayır ki, *to run, to dance, to pour* kimi hərəkət ifadə edən feillərin indiki zaman feili sifəti keçmiş zamanda işlənmiş *come* feilindən sonra gələrsə, bu zaman indiki zaman feili sifəti *came* feili ilə birlikdə cümlənin mürəkkəb xəbəri funksiyasında olur. Müəllif qeyd edir ki, feili sifət xəbər əsas hissəsi hesab olunur və mübtəda tərəfindən icra olunmuş hərəkəti bildirir, *to come* feilinin leksik mənası isə çox zəifləyir və bəzən o feili sifət tərəfindən ifadə olunmuş hərəkətin mənasının mükəmməlliyini yayır.

The little maid *came running down* (26, s. 286).

N.A.Kobrina digər müəlliflərdən fərqli olaraq göstərir ki, bəzi feillərdən sonra indiki zaman feili sifəti cümlədə mürəkkəb feili xəbər bir hissəsi funksiyasında olur.

Jane was heard *playing* the piano (32, s. 147).

Lakin bir çox dilçilər bu fikirlə razılaşırlar və qeyd edirlər ki, hissi qavrayış bildirən feillərdən sonra indiki zaman feili sifəti tərkib əmələ gətirir və bu tərkib mürəkkəb mübtəda funksiyasında olur. Bu tərkibi cümlənin mübtədası və indiki

zaman feili sifət birlikdə yaradır və indiki zaman feili sifəti cümlədə mürəkkəb mübtədanın bir hissəsi funksiyasını daşıyır.

Ümumiyyətlə, N.A.Kobrina öz əsərində mübtəda feili sifət tərkibinin varlığından bəhs etməmişdir.

İndiki zaman feili sifətin zərflik funksiyasından danışarkən, N.A.Kobrina qeyd edir ki, bu təsriflənməyən forma cümlədə zaman, səbəb, təzi- hərəkət, hal- vəziyyət və bəzən də şərt, güzəşt və müqayisə zərfliyi funksiyalarında ola bilər.

İndiki zaman feili sifəti digər təsriflənməyən formalar kimi fraza yarada bilər. Bu fraza feili sifət və bir neçə sözdən ibarət olur.

“Unless in that form,” said Mr. Woples, *nodding towards the dish* (Ch.Dickens, p.45).

Müasir ingilis dilində indiki zaman feili sifəti ilə 4 tərkib əmələ gəlir.

1. Tamamlıq-feili sifət tərkibi (*The Objective Participial Construction*)
2. Mübtəda-feili sifət tərkibi (*The Subjective Participial Construction*)
3. Müstəqil nominativ feili sifət tərkibi (*The Nominative Absolute Participial Construction*)
4. Sözlü müstəqil-feili sifət tərkibi (*The Prepositional Absolute Participial Construction*)

V.L.Kauşanskaya yuxarıda qeyd edilmiş 4 feili sifət tərkibindən başqa daha iki tərkib də mövcudluğundan bəhs edir və vurğulayır ki, bu tərkiblərdə sadəcə olaraq feili sifət işlənmir (31, s. 171).

1. Feili sifətsiz müstəqil nominativ tərkib (*The Nominative Absolute Construction without Participle*).
2. Feili sifətsiz sözlü müstəqil nominativ tərkib (*The Prepositional Absolute Construction without Participle*).

Qeyd etmək istərdik ki, indiki zaman feili sifəti təklikdə cümlənin mübtədası və ya tamamlığı ola bilmir. O, yalnız mürəkkəb mübtədanın və tamamlığın bir hissəsi funksiyalarında olur.

Bütün bu fikirləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, indiki zaman feili sifəti feilin təsriflənməyən formalarından biridir və özündə feilin xüsusiyyətlərilə

yanaşı sifətin və zərfin xüsusiyyətlərini də daşıyır. İndiki zaman feili sifətinin zaman və növ xüsusiyyətləri mövcuddur, zərfləklə təyin oluna bilir, təsirli feillərdən əmələ gələrsə, vasitəsiz tamamlıqla işlənir, əsas sintaktik funksiyası cümlədə təyin və zərfləklə olmaqdır, bu onun sifət və zərf xüsusiyyətlərindən irəli gəlir. Feili sifət I fraza və tərkib əmələ gətirə bilər. Bu tərkiblər cümlədə müxtəlif sintaktik funksiyalarda çıxış edir.

Keçmiş zaman feili sifəti haqqında ümumi məlumat. Feili sifətin digər növü olan keçmiş zaman feili sifətinin həm feili, həm də sifət xüsusiyyətləri var. N.A.Kobrina qeyd edir ki, feili sifət II başqa feilin təsriflənməyən formalardan fərqlənir, belə ki, keçmiş zaman feili sifəti onların morfoloji xüsusiyyətlərini daşımır. Lakin feil forması olduğundan o növ, perfekt (perfect) və tərzin potensial mənalarına yiyələnir. Bu feili sifət əsas xarakterik xüsusiyyətlərindən biri odur ki, o cümlənin bir hissəsi kimi işləyəndə təsirli feillərdən düzəlmiş keçmiş zaman feili sifətinin məchul, təsirsiz feillərdən düzəlmiş keçmiş zaman feili sifətinin isə məlum növ mənası var (32, s. 154).

Beləliklə, *invited*, *told* və *taken* feili sifətləri semantik baxımdan məchul, *arrived*, *gone* və *risen* feili sifətləri isə semantik baxımdan məlum növdədir (32, s. 154).

N.A.Kobrina vurğulayır ki, təsirsiz feillərdən düzəlmiş keçmiş zaman feili sifətinin mənasında həmişə bitmişlik var və o indiki zaman feili sifətinə qarşı durur: *going-* *gone*, *rising-* *risen*, *decaying-* *decayed* və s. (32, s. 157).

V.L.Kauşanskaya keçmiş zaman feili sifətinin zaman xüsusiyyətinin olmadığını və onun əsas feillə eyni zamanda baş verən və əvvəlki hərəkəti ifadə edə bilən yalnız bir formasının olduğunu qeyd etmişdir.

His sister's eyes *fixed* on him with a certain astonishment, obliged him at last to look at Fleur (31, s. 160).

N.A.Kobrina qeyd edir ki, digər feilin təsriflənməyən formalarından fərqli olaraq keçmiş zaman feili sifətinin inkarı "*not*" inkar ədatı ilə deyil, daha çox *un* prefiksi ilə düzəlir (32, s. 154).

Nor could I pass *unnoticed* the suggestion of the bleak shores of Lapland, Siberia, Spitzbergen, Nova Zembla, Iceland, Greenland,...(Ch.Bronte, p.9)

Keçmiş zaman feili sifətinin sintaktik funksiyalarına gəldikdə isə o cümlədə ismi xəbərin ad hissəsi, təyin, zərflik, ara sözlərin tərkib hissəsi və keçmiş zaman feili sifəti ilə yaranan tərkiblərin bir hissəsi olur.

N.A.Kobrina keçmiş zaman feili sifəti təyin funksiyasında aid olduğu sözdən əvvəl və sonra gəldiyini vurğulamışdır.

First of all she went to *the bombed building*. (32, s. 157)

Things seen are mightier than *things heard*. (32, s. 158)

N.A.Kobrina qeyd edir ki, feili sifət II ismi xəbərin ad hissəsi funksiyasında vəziyyət bildirir.

You seem *surprised*. (32, s. 158)

İ.P.Krılova və E.M.Qordon digər müəlliflərdən fərqli olaraq, keçmiş zaman feili sifətinin cümlədə mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi funksiyasında olmasını qeyd etmişlər.

She stood *surprised* in front of the house. (14, s. 252)

S.T.Nuriyeva keçmiş zaman feili sifətinin cümlədə zaman, səbəb, şərt, güzəşt və müqayisə zərfliyi funksiyasında olmasını göstərmişdir (35, s. 188).

Keçmiş zaman feili sifəti bir neçə sözlə birlikdə fraza yarada bilir.

“...this plant, *hidden from the light* has kept its flowers till the autumn.” (26, s. 283)

N.A.Kobrina keçmiş zaman feili sifəti ilə üç tərkibin əmələ gəldiyini qeyd etmişdir.

1. Tamamlıq-feili sifət tərkibi (*The Objective Participial Construction*)

2. Müstəqil nominativ feili sifət tərkibi (*The Nominative Absolute Participial Construction*)

3. Sözlü müstəqil-feili sifət tərkibi (*The Prepositional Absolute Participial Construction*)

Lakin bu tərkiblərə əlavə olaraq, M.A.Qanşına keçmiş zaman feili sifəti ilə mübtədə- feili sifət tərkibinin əmələ gəldiyini gətirdiyi nümunə ilə əsaslan-dırmışdır.

From time to time *their voices* could be heard *uplifted* in clarmorous argument.
(26, s. 288)

N.A.Kobrina keçmiş zaman feili sifəti ilə düzəlmiş müstəqil nominativ feili sifət tərkibinin cümlədə xüsusiləşmiş mürəkkəb hal-vəziyyə, tərz-i-hərəkət, zaman, səbəb və şərt zərfliyi funksiyalarında olmasını göstərmişdir (32, s. 160).

Keçmiş zaman feili sifəti feili sifətin biri növüdür, feili xüsusiyyətləri ilə yanaşı, sifət və zərf xüsusiyyətləri var. Təsirli feillərdən düzəlmiş keçmiş zaman feili sifətinin mənasında məchulluq var. Bu təsriflənməyən formanın zaman və növ xüsusiyyəti yoxdur, yalnız bir forması mövcuddur. Əsas funksiyası cümlədə təyin və zərflik olan keçmiş zaman feili sifəti bir neçə sözlə birlikdə fraza əmələ gətirə bilir. Butün bunlardan başqa keçmiş zaman feili sifəti ilə tərkib əmələ gələ bilir və bu tərkib cümlədə müxtəlif sintaktik funksiyalar daşıyır.

II FƏSİL

İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN TƏSRİFLƏNMƏYƏN FORMALARININ OXŞAR VƏ FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

2.1. *Cerund və məsdər arasında oxşar və fərqli cəhətlər*

Oxşar cəhətlər:

1. Cerund və məsdər hər ikisi feilin təsriflənməyən formasıdır. Həm məsdər, həm cerund feili isimdən yaranıb.

2. Hər ikisi ikili xüsusiyyətə malikdir. Həm məsdər, həm də cerund ismin və feilin xüsusiyyətlərini daşıyır.

3. Onların ortaq feili xassələri aşağıdakılardır:

1) Həm cerundun, həm də məsdərin zaman və növ xüsusiyyətləri var.

Cerundun zaman və növ xassələrini belə qruplaşdırmaq olar (4, s. 163).

a) Cerundun qeyri-müəyyən formasının məlum növü:

But it passed with the action of *rising* the chair; and she sat down again very meekly, and fainted. (Ch.Dickens, p.14-15)

b) Cerundun qeyri-müəyyən formasının məchul növü

Whether I was at all in danger of *being hanged*. (Ch.Dickens, p.91)

c) Cerundun bitmiş formasının məlum növü;

...and I felt confounded and ashamed of *having doubted* one I loved so heartily. (Ch.Dickens, p.632)

d) Cerundun bitmiş formasının məchul növü;

But I do not all complain of *having been kept* out of his poverty; and if anybody else should be in the present enjoyment of it. (Ch.Dickens, p.8)

Məsdərin zaman və növ xüsusiyyətləri belədir (4, 163):

a) Məsdərin qeyri-müəyyən formasının məlum növü;

The ground-work of that stool, and Peggotty's complexion appeared to me one and the same thing. (Ch.Dickens, p.30)

b) Məsdərin qeyri-müəyyən formasının məchul növü;

“The child is very young *to be sent* alone,” said she, putting her candle down on the table. (C.Bronte, p.76)

c) Məsdərin bitmiş formasının məlum növü;

I meant *to have spoken* of it at breakfast; because I should like to pay a visit to Mrs. Gowan,... (Ch.Dickens, p.632)

d) Məsdərin bitmiş formasının məchul növü;

Like his parents seemed *to have been limed* and *caught* by the ensnaring inn. (Th.Hardy, p.29)

e) Məsdərin davamedici formasının məlum növü;

The dry, sharp, cough, which teases him at most times, seemed *to be troubling* him more incessantly than ever. (W. Collins, p.158)

f) Məsdərin bitmiş davmedici formasının məlum növü;

The pupils of Mr Cripples appeared *to have been making* a copy-book of the street-door, it was so extensively scribbled over in pencil. (Ch.Dickens, p.125)

Hər iki təsriylənməyən formanın zaman və növ xüsusiyyətlərinə nəzər salsaq görürük ki, onların hər ikisinin qeyri-müəyyən və bitmiş formaları mövcuddur və eləcə də, hər ikisinin məlum və məchul növləri var.

2) Həm məsdər, həm də cərənd zərfləklə təyin oluna bilər.

They said their good-byes and Holly couldn't *get out* of the house **quickly** enough. (C.Ahern, p.26)

I'm not accustomed to *getting up* so **early**. (4, s. 32)

3) Hər iki forma təsirli feillə ifadə olunanda vasitəsiz tamamlılıqla işlənir.

Ultimately, he went into the most famous jeweller's, and said he wanted *to buy* a little **gift** for a lady. (Ch.Dickens, p.833)

“I protest, sir,” cried Dowling, “you talk very much like a man of honour; but instead of *giving* me any **trouble**. (H.Fielding, p.354)

4. Hər iki şəxssiz formanın ismi xüsusiyyətləri onların sintaktik funksiyalarının eyniliyində özünü göstərir. Yəni hər iki şəxssiz formanın cümlədə əsas sintaktik funksiyası mübtədə, tamamlıq və ismi xəbərin ad hissəsidir.

a) Hər ikisi cümlənin mübtədə funksiyasında;

To live, for me, Jane, is to stand on a crater-crust which may crack and spue fire any day. (Ch.Bronte, p.411)

Drawing is her favourite whim, mind, not mine (W.Collins, p.29)

Həm cerund, həm də məsdər formal “*It*” mübtədası ilə başlayan cümlələrdə əsas mübtəda kimi işlənə bilər.

It is not easy to walk alone in the country without musing upon something. (Ch.Dickens, p.251)

It is strange seeing him crying. (4, s. 56)

b) Hər iki şəxssiz forma cümlədə tamamlıq funksiyasında;

I should like to catch her at it! (Ch.Dickens, p.169)

I cannot avoid saying he admired me; but, If I could, I would. (Ch.Dickens, p.875)

c) Həm məsdər, həm də cerund ismi xəbərin ad hissəsi funksiyasında;

With this view, his intention was to print a declaration to the foregoing effect, which he had already drawn up;...(Ch.Dickens, p.941)

His wish is going into the army. (35, s. 226)

5. Cerund və məsdərin digər sintaktik funksiyalarını nəzərdən keçirək.

a) Hər ikisi cümlədə təyin funksiyasında çıxış edə bilər.

I was not the man to touch the Commons, and bring down the country (Ch.Dickens, p.580).

And Edmund is deeply dejected at the idea of going away by himself,... (Ch.Dickens, p.792)

b) Məsdər də, cerund da cümlədə mürəkkəb feili modal xəbərin bir hissəsi ola bilər.

*“You **must have** great patience,” said Arthur Clennam, looking at him with some wonder, “great forbearance.” (Ch.Dickens, p.164)*

*The poor man **was not** now **capable of** returning thanks for this generous offer;... (H.Fielding, p.253)*

c) Hər iki şəxssiz forma cümlədə hərəkətin tərzini bildiren mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi ola bilər.

After supper, he *began to ask* me many questions... (Ch.Bronte, p.838)

He took out his pocket-handkerchief, and *began wiping* the palms of his hands (Ch.Dickens, p.567).

d) Həm cerund, həm də məsdər ara söz kimi işlənə bilər.

To say the truth, Sophia, when very young, discerned then Tom, though an idle, thoughtless, rattling rascal, was nobody's enemy but his own;...(H.Fielding, p.96)

It goes without saying, that healthy men are happier than sick men (4, s. 146).

Hər iki təsriflənməyən forma cümlədə məqsəd, hal-vəziyyət, şərt, istisna zərfliyi funksiyalarında olur.

e) Hər iki şəxssiz forma cümlədə məqsəd zərfliyi funksiyasında;

Next day new steps were to be taken; my plans could no longer be confined to my own breast; I must impart them in order *to achieve* their success. (Ch.Bronte, p.167)

She showed considerable talent for *getting* what she wanted. (35, s. 98)

f) Həm məsdər, həm də cerund cümlədə hal-vəziyyət zərfliyi funksiyasında;

It was the shadow of Some one who made gone by long before; of Some one who had gone on far away quite out of reach, never, never *to come back*. (Ch.Dickens, p.389)

I returned it to her; she received it quietly, and without *saying* anything she was about to relapse into her former studious mood; again I ventured to disturb her. (Ch.Bronte, p.89)

g) Hər iki təsriflənməyən forma cümlədə şərt zərfliyi funksiyasında;

I shall thank the madg'straters *to dispose* of this here little affair,... (Ch.Dickens, p.518)

Please, don't leave the room without *telling* me that you are going. (35, s. 237)

h) Həm məsdər, həm də cerund cümlədə istisna zərfliyi funksiyasında;

Miss Temple's whole attention was absorbed by the patients; she lived in the sick-room, never quitting it except *to snatch* a few hours' rest at night. (Ch.Bronte, p.142)

... besides *being* much younger than her nearest sister, she belonged to an Italian family, which meant she was passionately and openly loved, and indulged to the full extend of her father's monetary resources. (C.Mccullough, p.48)

6. Həm məsdər, həm də cərund fraza yarada bilirlər.

To describe them as fools seems like treating them with an indulgence to which they have no claim. (W.Collins, p.219)

Finding a needle in a haystack would be easier than what you are trying to do. (4, s.196)

7. Hər iki şəxssiz forma tərkib əmələ gətirir.

I felt *the blood rush* into my cheeks and then leave them again. (W.Collins, p.65).

... "but of course I remember *our being* very pleasant and confidential together." (Ch.Dickens, p.266)

8. A.J.Tomson və A.V.Martinet qeyd edirlər ki, *begin, start, continue, cease, can't bear* feillərindən sonra mənada heç bir dəyişiklik baş vermədən həm məsdər, həm də cərund gələ bilər (43, s. 234).

I *can't bear being* alone. (4, s. 165)

She *could not bear to look* forward into the Vale. (Th.Hardy, p.110)

Fərqli cəhətlər:

1. Cərund "*ing*" suffiksi ilə düzəlir, məsdərdə isə "*to*" əlaməti vardır (4, 163).

2. Hər iki təsriflənməyən forma ismin və feilin xüsusiyyətlərini daşısa da, məsdərdə feilin xüsusiyyətləri, cərund da isə ismin xüsusiyyətləri daha çox özünü göstərir (11, s. 132). Məsdərin feili xüsusiyyətlərinin üstünlüyü ondan irəli gəlir ki, feildə həmişə qrammatik və məntiqi cəhətlər birləşir, feil həmişə hərəkətin dinamikliyini, onun mənbəyini və nəticəni əks etdirir və verbal ünsiyyətdə aparıcı rol oynayır. Məsdərin verbal ünsiyyətdə aparıcı olması bu səbəbdəndir.

3. Cərunddan fərqli olaraq məsdərin tərz xüsusiyyəti var.

He happen *to be ascending* the stairs at the time, and we met on the landing. (W.Collins, p.568)

I seem *to have been carrying* the licence about, in my pocket, many months.
(Ch.Dickens, p.936)

4. T.A.Barabaş qeyd edir ki, cerund hərəkəti məsdərə nəzərən daha ümumi formada təqdim edir.

5. Məsdərdən fərqli olaraq cerund sözünü ilə işlənir.

Accustomed to John Reed's abuse, I never had an idea *of replying* to it;...
(Ch.Bronte, p.13)

6. Məsdərdən fərqli olaraq cerund yiyəlik halda olan ismlə və ya yiyəlik əvəzliyi ilə təyin oluna bilər.

"Burns, I must insist on *your holding* your head up; I will not have you before me in that attitude." (Ch.Bronte, p.96-97)

7. Cerundu məsdərdən fərqləndirən cəhət cerund cümlədə sözönlü tamamlıq ola bilər.

Her way of forming a mind was to prevent it *from forming* opinions.
(Ch.Dickens, p.594)

8. Bir qrup feillər vardır ki, onlardan sonra ancaq məsdər gəlir, məs. hope, offer. Bir qrup feillər də vardır ki, yalnız cerundla işlənirlər, məs. enjoy, avoid, fancy, risk.

I could only *hope to do* so by chance. (Ch.Dickens, p.1005)

I would recommend him *to avoid going* too much into public (Ch.Dickens, p.999)

9. Yalnız məsdərlə işlənən sifətlər sırasına eager, happy, glad və s. kimi sifətlər daxildir.

He told me he was *happy to have* the honour of making my acquaintance;...
(Ch.Dickens, p.554)

Qeyd etdiyimiz oxşar və fərqli əlamətlərdən başqa elə feillər vardır ki, onlardan sonra həm məsdər, həm də cerund gələ bilər. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi bəzi feillərdən sonra məsdər və ya cerundun gəlməsində cümlənin mənasına xələl gəlmir, lakin bəzi feillərdən sonra məsdərin və ya cerundun işlənməsində məna və forma fərqləri mövcuddur. S.T.Nuriyeva "Cerund" adlı əsərində həmin feilləri qeyd etmiş və onları geniş planda araşdırmışdır.

S.T.Nuriyeva qeyd edir ki, “*to be afraid*” feilindən sonra həm məsdər, həm də cerund gələ bilər. Lakin cerund və ya məsdərin işlənməsində mənə baxımından fərqlər var. Bu feil cerundla işləyəndə *of* sözünü qəbul edir, lakin məsdərlə sözənsüz gəlir (4, s. 165). A.J.Tomson və A.V.Martinet qeyd edirlər ki, bu feillə cerund adətən hərəkətin icraçısının baş verməyə qorxduğu hərəkəti ifadə edir. Bu normal olaraq qeyri-ixtiyari hərəkətdir. Lakin “*to be afraid*” feili məsdərlə elə bir mənə verir ki, burada mübtədə hərəkəti icra etməyə çox çəkinir. Bu hərəkət açıq-aşkar qəsdən edilmiş hərəkətdir (43, s. 238).

He wasn't in the least afraid of Frank, but he *was afraid of creating* a scene in public. (C.Mccullough, p.136)

“But I am afraid”, she returned, “to leave him, I *am afraid to leave* any of them (Ch.Dickens, p.347).

A.J.Tomson və A.V.Martinet “*to be sorry*” ifadəsindən sonra məsdərin və ya cerundun işlənməsi ilə bağlı vurğulayırlar ki, “*to be sorry*” birləşməsindən sonra cerund “*for*” sözünü ilə gəlir, təəssüf və üzr mənasını verir. Cerund bu zaman daha çox keçmiş hərəkəti ifadə edir, lakin bəzən gələcəyə də aid ola bilər (43, s. 238).

“*I'm sorry for crying,*” Richard said, embarrassed, and avoided eye contact with her. (C.Ahern, p.207)

S.T.Nuriyeva qeyd edir ki, bir işi görməmişdən əvvəl üzr istəyərkən *sorry to..* və kiməsə rəğbət ifadə edərkən *sorry to hear/read/know* işlədilir (4, s. 178).

“Look, Holly, I'm really *sorry to disturb* you again, but could you tell me which of your friends is Sharon?” (C.Ahern, p.78)

Bundan başqa “*interested*” və “*ashamed*” sözlərindən sonra məsdər və ya cerund gələ bilər.

“Interested” sözü cerundla işləyəndə cerunddan əvvəl “*in*” sözünü gəlir və bu zaman nə isə etməyə maraqlı olmaq mənasını verir (4, s. 178).

“My friend might *be interested in singing* and she was wondering what she would have to do?” (C.Ahern, p.66)

“Interested” sözü *to hear, to see, to know, to learn* məsdərləri ilə daha çox işlənir.

I felt *interested* to see how he would go on (Ch.Bronte, p.15).

A.J.Tomson və A.V.Martinet be ashamed of + cerund və ya be ashamed of + yourself və s. + for + cerundun işləndiyini qeyd edirlər.

Why, you have commended the book so warmly, that you should *be ashamed of reading* your name before the dedication. (H.Fielding, p.25)

They ought *to be ashamed of themselves for telling* me (Ch.Dickens, p.346).

Be ashamed+ məsdər ardıcıl hərəkətə istinad edir (43, s. 238).

If I had told my master such a wicked fib as you have done, should *be ashamed to show* my face. (H.Fielding, p.78)

A.J.Tomson və A.V.Martinet əlavə olaraq vurğulayırlar ki, would be ashamed + məsdər danışanın hisslərinin onu hər hansı bir hərəkətin icrasına qoymamağı ifadə edir.

And what is this world which you *would be ashamed to face* but the vile, the foolish, and the profligate? (H.Fielding, p.412)

“to advise”, “to allow”, “to recommend”, “to encourage”, “to permit” feillərindən sonra həm məsdər, həm də cerund gələ bilər. Lakin onların işlənməsində fərqlər mövcuddur. S.T.Nuriyeva vurğulayır ki, bu feillərdən sonra əgər tamamlıq gələrsə, bu zaman məsdər işlənir, əgər tamamlıq gəlməzsə, cerund işlənir (4, s. 168).

I shall never *allow* people to talk before me about wastefulness and profligacy, and so forth, in connexion with that life, any more. (Ch.Dickens, p.439)

They don't *allow parking*. (43, s. 235)

“to help”, “to mean”, “to propose”, “to hate” feillərindən sonra hər iki təsriflənməyən forma işlənir. Help feilindən sonra məsdər həm “to” hissəciyi, həm də “to” hissəciksiz işləyə bilər.

You can set these doubts at rest, I think, if you will really *help* me to discover the truth. (Ch.Dickens, p.69)

Come on, *help* me move these things into the middle of the room, so Daddy can pack them. (C.Mccullough, p.90)

“Help” feilindən sonra cerund işləndikdə, cerundun ifadə etdiyi hərəkət keçmişə aid olur (4, s. 173).

It **helped** us *being able* to talk about it. (4, s. 173)

S.T.Nuriyeva vurğulayır ki, can't modal feilindən sonra *help + cerund* ifadəsi *can't stop+cerund* ifadəsinə bərabərdir.

Arthur Clennam **could not help** *joining* in the good-humoured laugh, for he recognised the truth of the description. (Ch.Dickens, p.255)

A.J.Tomson və Martinent qeyd edirlər ki, “*to mean*” feili məsdərlə birlikdə işləndikdə niyyətində olmaq mənasını verir (43, s. 236).

I am sure you **mean** *to be* kind to us. (Ch.Dickens, p.117)

“Mean” feili cerundla işləndikdə mənə vermək mənasını verir.

“I **mean** *detaining* creditors, who keep him where he is?”(Ch.Dickens, p.133)

“*Propose*” feili məsdərlə işləndikdə niyyətində olmaq, cerundla işləndikdə isə təklif etmək mənasını ifadə edir (4, s. 173).

“When do you **propose** *to introduce* me there, Daisy?” he said (Ch.Dickens, p.452)

The opera-glass in the Count's hand, his careful reading of the bill, and his direction to the cabman, all suggested that he **proposed** *making* one of the audience (W.Collins, p.555).

S.T.Nuriyeva “*to hate*” feilindən sonra məsdərin və ya cerundun işlənməsi ilə bağlı mənə fərqlərini belə göstərmişdir:

Hate + cerund = hər hansı bir işi etməyə tamamilə nifrət etmək

Hate + məsdər = bir işin görülməsini həmişə deyil, xüsusi hallarda nifrət etmək (4, s. 174)

For she **hated** *wearing* this dress; if she had owned one other even remotely suitable, it would have been off in a second. (C.Mccullough, p.321)

“Dominic, I **hate** *to ask* it of you, but when these people come in they're going to be half dead. (C.Mccullough, p.296).

“*Like*” feilindən sonra həm məsdər, həm də cerund gələ bilər və onlar bir- birini əvəz edə bilər.

When I study, I **like** *to be* alone. (W.Collins, p.351)

I **like** *having* an early night. (4, s. 175)

Lakin onların işlənməsində fərqli məqamlar da mövcuddur. “Like” feili ləzzət almaq mənasını verəndə məsdərlə işlənmir. O məsdərlə işləyəndə, təsdiqdə I want, I prefer, inkarda isə I’m unwilling mənasında işləyir (4, s. 175).

A.J.Tomson və A.V.Martinet “to regret” feilindən sonra cerund və ya məsdərin işlənməsi ilə bağlı qeyd edirlər ki, “to regret” feilindən sonra cerund işləndikdə, bu əvvəlki hərəkətə aid olur (43, s. 235).

That he trusted he might be permitted to express his hope that she was now none the worse, and that she *would not regret having made* the journey. (Ch.Dickens, p.572)

“Regret” feilindən sonra məsdər işləndikdə bu baş vermiş hər hansı bir hadisə haqqında məlumat verəcəyin üçün təəssüf etdiyini göstərir və bu zaman regret feili daha çox *to tell, to say, to inform* feillərindən əvvəl işləyir (4, s. 177).

Me, she had dispensed from joining the group; saying, “She *regretted to be* under the necessity of keeping me at a distance;...” (Ch.Bronte, p.7)

I regret to say... ifadəsi təəssüflə deməliyəm ki,... kimi tərcümə olunur (4, s. 177).

Sir Percival cut them short by calling to his noble friend (using, *I regret to say*, a profane expression) to come into the library, and not to keep him waiting there any longer. (W.Collins, p. 352)

“to prefer”, “to remember”, “to forget” feillərindən sonra həm cerund, həm də məsdər gələ bilər və “to prefer” feilindən sonra məsdərin və ya cerundun işlənməsində heç bir məna fərqi yoxdur (4, s. 180).

“I am obliged to you,” she returned, “but my arrangements are made, and I *prefer to go* my own way in my own manner. (Ch.Dickens, p.37)

Madame Fosco looked for her orders again, got them again, said she would *prefer leaving* us to our bussiness us to our business, and resolutely walked out (W.Collins, p.231)

Əgər hərəkətdən hansınısa üstün tutmaq barədə məlumat verilsə, bu zaman prefer feilindən sonra məsdərin və ya cerundun işlədilməsində forma fərqi var (4, s. 177).

I prefer *driving to travelling* by train. (4, s. 177)

I prefer *to drive* rather than *travel* by train. (4, s. 177)

S.T.Nuriyeva “remember” və “forget” feillərinin iki mənada işləndiyini göstərmişdir: 1) yadında olmaq, yadında saxlamaq, unutmamaq; 2) xatırlamaq, yadında saxlamaq

Don't you **remember** my telling you, when we last met, that I was going Cumberland? (W.Collins, p.87)

...but I **remember** to have heard that. (Ch.Dickens, p.716)

She **forgot** to be shy at the moment, in honestly warning him away from the sunken wreck he had a dream of raising;... (Ch.Dickens, p.134)

V.L.Kauşanskaya vurğulayır ki, “to remember” feilindən sonra məsdər gəlsə, hərəkət gələcəyə, cerund gəlsə hərəkət keçmişə aid olur (31, s. 182).

A.J.Tomson və Martinent qeyd edirlər ki, forget feilindən sonra cerund o halda mümkündür ki, forget feili inkarda işlənsin. Müəlliflər əlavə olaraq vurğulayırlar ki, bu zaman cerund daha çox *will never forget* ifadəsindən sonra gəlir.

I'll never forget waiting for bombs to fall. (43, s. 235)

Lakin bədii ədəbiyyatda qeyd edilmiş nümunəyə nəzər salsaq görürük ki, forget feilinin təsdiq işlənməsinə baxmayaraq ondan sonra cerund (cerund tərkibi) gəlmişdir.

... he had said all the rest, as if he **had forgotten** my being there. (Ch.Dickens, p.33)

“*Opportunity*” sözü həm cerund, həm də məsdərlə işlənə bilər. Lakin fərqli məqam budur ki, bu söz “to have” feilindən sonra gələrsə, cerundla, “to be” feilindən sonra gələrsə məsdərlə işlənir. “Opportunity” sözü cerundla işləndikdə ondan sonra “of” sözünü gəlir (4, s. 182).

I **had no opportunity of** discovering whether her purpose of the morning had changed or not,... (W.Collins, p.156)

But don't you think this **would be a great opportunity** to catch up with your old friends? (C.Ahern, p.151)

“*Stop*” feilindən sonra məsdər və ya cerund işlənə bilər. Əsas fərq onların sintaktik funksiyalarında və mənələrindədir. Belə ki, “to stop” feilindən sonra cerund

cümlədə tərz bildirən mürəkkəb feili xəbər bir hissəsi funksiyasını daşıyır, lakin bu feildən sonra məsdər məqsəd zərfliyi funksiyasında olur.

Fee **had stopped trying** to vomit and had sunk into a kind of coma, from which they could not rouse her. (C.Mccullough, p.90-91)

I could not **stop to make** any fresh investigations. (W.Collins, p.299-300)

“Try” feilindən sonra məsdərin və ya cərəndun işlənməsi ilə bağlı S.T.Nuriyeva qeyd edir ki, try + to do nə isə etməyə cəhd etmək, try + doing nəsə bir şeyi etməyi sınaqdan keçirmək mənasını verir (4, 182).

I **try to do**, or I should have broken the promise just now, when my mistaken brother was here. (Ch.Dickens, p.504)

Why don't you **try putting** an advertisement in the newspaper? (4, s. 182)

Would better + məsdər və ya would be better off + cərənd işlənir və hər ikisinin mənası eynidir (4, s. 183).

Marry come up!, it **would better become** Madam Western to look at home, and remember who her own grandfather was. (H.Fielding, p.107)

You **would be better off leaving** now instead of tomorrow. (4, s. 183)

A.J.Tomson və A.V.Martinet qeyd edirlər ki, mübtəda + used + məsdər keçmiş vərdişi ifadə edir.

...I find myself looking over my sketches, as I **used to look** over my lessons when I was a little girl,.. (W.Collins, p.44)

Lakin mübtəda + be/become/get + used + to + cərənd bir şeyə alışmaq mənasını ifadə edir.

He might as well come now as later, **get used to running** sheep on the black soil plains, which I'm sure is quite different from sheep in New Zealand (C.Mccullough, p.82).

Hər iki şəxssiz forma ilə işlənən feillər sırasına “need”, “want”, “require” feilləri də daxildir.

“Need” feilindən sonra daha çox məsdər gəlir, əsas feil və modal feil “need” ilə işlənir.

“Need” feilindən sonra cerund və ya məsdər işlətməyin əsas fərqli cəhəti odur ki, “need” feilindən sonra cerund işlətdikdə həmin hərəkətdə məchulluq olur və daha çox nəyisə təmizləmək, bərpa və inkişaf etdirmək mənasında işlənir (60).

Your jacket *needs cleaning*. (60)

“Want” feilindən sonra cerundun qeyri-müəyyən formasının məlum növü gəldikdə, o “need” feili ilə eyni məna daşıyır.

His car *wants repairing*. (4, s. 170)

“Require” feilindən sonra məsdərin və ya cerundun gəlməsi ilə bağlı qeyd etmək lazımdır ki, “require” feilindən sonra tamamlıq gələndə məsdər işlənir və ya require feilindən dərhal sonra cerund gəlir və məchul məna daşıyır (4, s. 171).

Lakin qeyd etmək istərdik ki, “require” feilindən sonra tamamlıqsız məsdər də gələ bilər.

Here and there was a retiring public-house which *did not require to be supported* on the shoulders of the people,.. (Ch.Dickens, p.431)

Fear feilindən sonra həm cerund, həm də məsdər gələ bilər.

She *feared to tell/telling* her husband the truth. (4, s. 183)

Lakin “for fear of” ifadəsindən sonra yalnız cerund gəlir.

She spoke gently *for fear of waking* the child. (4, s. 183)

Bu feilləri analiz etdikdən sonra belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, həmin feillərdən sonra həm məsdərin, həm də cerundun işlənməsi bu iki şəxssiz forma arasında oxşarlığa, məna və forma arasında olan fərqliliklər isə bu təsriflənməyən formalar arasında fərqliliklərə dəlalət edir.

Bütün bu məsdər və cerund haqqında qeyd etdiklərimizi ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, hər iki təsriflənməyən forma feili isimdən yaranıb, feilin və ismin xüsusiyyətlərini daşıyır, zaman və növ xüsusiyyətləri var, hər iki forma təsirli feillərdən əmələ gələrsə, vasitəsiz tamamlıqla işlənir və zərfliliklə təyin oluna bilər. Hər iki şəxssiz forma ismin xüsusiyyətlərini daşdığından onların əsas sintaktik funksiyası mübtəda, tamamlıq, ismi xəbərin ad hissəsi olmaqdır. Həm məsdər, həm də cerund fraza və tərkib əmələ gətirə bilirlər, bəzi feillərdən sonra hər iki şəxssiz forma işlənə bilər və bütün bu sadaladıqlarımız onlar arasında oxşar cəhətlərin

varlığını sübut edir. Lakin bu oxşarlıqlarla yanaşı aralarında fərqlərdə az deyil. Məsdər “to” ədatı ilə işlənir, lakin cerund “ing” suffiksi ilə düzəlir, məsdərin tərz xüsusiyyəti var, amma cerundda isə belə bir xüsusiyyət mövcud deyil, cerund məsdərə nəzərən hərəkəti daha ümumi formada təqdim edir, bəzi feillərdən sonra cerundun və ya məsdərin işlənməsində məna və struktur fərqləri mövcuddur.

2.2. Cerund və indiki zaman feili sifəti arasında oxşar və fərqli cəhətlər

Cerund və indiki zaman feili sifəti arasında oxşarlıqlar və fərqli xüsusiyyətlər mövcuddur. Bəzi hallarda cerund və indiki zaman feili sifətini fərqləndirmək çətin olur. Bu onlar arasında oxşar xüsusiyyətlərinin çoxluğunun nəticəsidir.

Oxşar cəhətlər:

1. Həm cerund, həm də feili sifət feilin şəxssiz formalarıdır
2. Hər iki təsriflənməyən forma *-ing* suffiksi vasitəsi ilə düzəlir, yəni onların morfoloji formaları eynidir.

“Have you ever thought of *looking* to me to do any kind of work?” (Ch.Dickens, p.16) (cerund)

A blazing sun upon a fierce August day was no greater rarity in southern France then, then at any other time, before or since. (Ch.Dickens, p.5) (feili sifət)

3. Həm cerund, həm də indiki zaman feili sifəti ikili xarakterə malikdir və hər iki təsriflənməyən formanın feili xüsusiyyətləri var.

1) Hər iki şəxssiz formanın zaman və növ əlamətləri eynidir (4, s. 191). Gəlin onlara nəzər salaq:

a) Hər ikisinin qeyri-müəyyən formasının məlum növü var.

I shall never forget *seeing* her fall backward on the hard road, and lie there her bonnet tumbled off, and her hair all whitened in the dust;... (Ch Dickens, p.283) (cerund)

I knew he would soon strike, and while *dreading* the blow, I mused on the disgusting and ugly appearance of him who would presently deal it. (Ch.Bronte, p.13) (feili sifət)

b) Hər iki şəxssiz formanın qeyri-müəyyən formasının məchul növü var.

I was far from *being required* to keep my dull post in the parlour, that on several occasions, when I took my seat there,... (Ch.Dickens, p.203) (cerund)

...and therefore we consider our brother's opinions as regarded her position as *being changed* too. (Ch.Dickens, p.885) (feili sifət)

c) Həm cerundun, həm də indiki zaman feili sifətinin bitmiş formasının məlum növü var.

...the one to which our common nature is the least disposed to confess is the weakness of *having gone* to sleep in a coach (Ch.Dickens, p.109) (cerund)

She turned her face towards him, as not *having heard* or *understood* his last words. (Ch.Dickens, p.64) (feili sifət)

d) Həm cerundun, həm də indiki zaman feili sifətinin bitmiş formasının məchul növü var.

That he had no recollection whatever of his *having been brought* from his prison to that house, was apparent to them. (Ch.Dickens, p.83) (cerund)

His own investigations had begun on a day in the preceding spring when, *having been engaged* in tracing the vicissitudes of the d'Uberville family, he had observed Durbeyfield's name on his waggon... (Th.Hardy, p.6) (feili sifət)

2) Təsirli feillərdən düzəlmiş cerund və indiki zaman feili sifəti vasitəsiz tamamlılıqla işlənir.

And the impossibility of *bringing anything* that one wants to this inaccessible place, and the necessity of *leaving every comfort* behind, is not convenient. (Ch.Dickens, p.573) (cerund)

I see him *bringing* present *anxiety*, and I fear, future sorrow, into my old friend's house. (Ch.Dickens, p.407) (feili sifət)

3) Həm cerund, həm də indiki zaman feili sifəti zərfləklə təyin oluna bilər.

We found the apartment vacant; a large fire *burning silently* on the marble hearth, and wax candles shining in bright solitude, amid the exquisite flowers with which the tables were adorned. (Ch.Bronte, p.322) (cerund)

The Count, after *looking* at her very *attentively* for a moment, asked if she expected to see any one in that place,... (W.Collins, p.450) (feili sifət)

4. Hər iki təsriflənməyən forma cümlədə təyin funksiyasında çıxış edə bilər.

“With pleasure,” I replied; and I felt a thrill of artist – delighted at the idea of *copying* from so perfect and radiant a model. (Ch.Bronte, p.706) (cerund)

It was a *burning* shame and a scandalous disgrace to act in that way. (Ch.Bronte, p.500-501) (feili sifət)

5. Həm cerund, həm də feili sifət I cümlədə ismi xəbər ad hissəsi ola bilər.

My favourite hobby is *reading* daily newspapers. (4, s. 192) (cerund)

The story is *amusing*. (32, s. 147) (feili sifət)

6. Hər ikisi cümlədə zaman zərfliyi ola bilər.

It seemed to her that she awoke after *sleeping* some hours, and found Jeremiah not yet abed. (Ch.Dickens, p.60) (cerund)

She had opened a door while *saying* this, and now led the girl in by the hand (Ch.Dickens, p.435) (feili sifət)

7. Həm cerund, həm də feili sifət I cümlədə tərz-i-hərəkət zərfliyi funksiyasında ola bilər.

Strangers were stared out of countenance by *staring* white houses, *staring* white walls, *staring* white streets, *staring* tracts of arid road, *staring* hills from which verdure was burnt away. (Ch.Dickens, p.6) (cerund)

So blackened by the flying particles of rubbish as to be unrecognisable, they ran back from the gateway into the street, *crying* and *shrieking*. (Ch.Dickens, p.1044) (feili sifət)

8. Hər iki təsriflənməyən forma cümlədə hal-vəziyyət zərfliyi ola bilər.

“Is that Affery?” said Arthur, *looking towards it*. (Ch.Dickens, p.49) (feili sifət)

“Do you consider,” she returned, without *answering* his question,... (Ch.Dickens, p.65) (cerund)

9. Həm cerund, həm də indiki zaman feili sifəti cümlədə səbəb zərfliyi funksiyasında ola bilər.

For *being* quite alone and dependent on myself in this rough world again, yes, I fear he did indeed,” sobbed my mother. (Ch.Dickens, p.17) (cerund)

Being a very honest little creature, and unwilling to disgrace the memory I was going to leave behind me at Murdstone and Grinby's, I considered myself bound to remain until Saturday night;... (Ch.Dickens, p.267) (feili sifət)

10. S.T.Nuriyeva qeyd edir ki, hər iki şəxssiz forma cümlədə ara söz ola bilir (4, s. 146).

There is no saying, what is going to happen with them. (4, s. 146)

"Generally speaking" said Miss Murdstone, "I don't like boys. How d'ye do, boy?" (Ch.Dickens, p.75)

11. Hər iki təsriflənməyən forma tərkib əmələ gətirir. Hər iki şəxssiz forma isim və ya əvəzliklə xəbərlik əlaqəsinə girir. Tərkibindəki birinci komponentə görə feili sifət I və cerund obyekt halında olan isimlə və ümumi halda olan isimlə təyin oluna bilir (4, s. 146).

As I recall *our being opposed* thus, face to face, I seem again to hear my heart beat fast and high. (Ch.Dickens, p.72) (cerund)

I am afraid of myself when I feel *my temper coming*, and I am as much afraid of you. (Ch.Dickens, p.41) (feili sifət)

Bir çox dilçilər eləcə də, B.İlyiş və N.A.Kobrina qeyd edirlər ki, bu təsriflənməyən formalar tərkib yaradarkən, *ing* formalı söz həm cerund, həm də feili sifət kimi götürülə bilər və bələliklə onlar arasında fərq neytrallaşmış olur.

B.İlyiş vurğulayır ki, *"Do you mind my smoking?"* (burada smoking cerunddur) cümləsində "my" əvəzliyini "me" əvəzliyi ilə əvəz etsək, nəticədə cümlə "Do you mind me smoking?" cümləsinə keçmiş olar. Müəllifin fikrinə görə, bu cümlədə *smoking* ən azından indiki zaman feili sifəti kimi götürülə bilər və bu zaman onlar arasındakı fərq sıfıra enmiş olur (11, s. 141).

Lakin bu fikirlə razılaşmaq bir qədər çətinidir. Belə ki, cerundla işlənən feillər limitlidir və bu feillər sırasına mind feili də daxildir. Bu feil həmin tərkibin cerund tərkibi olmasını göstərir.

12. Cerund, eləcə də indiki zaman feili sifət tərkibi cümlədə eyni sintaktik funksiyalarda çıxış edə bilir.

a) Hər iki şəxssiz formanın yaratmış olduğu tərkib cümlədə mürəkkəb mübtəda funksiyası daşıyır.

Sarah's leaving town didn't surprise me. (4, s. 154) (cerund)

The children were seen running to the river. (26, s. 288) (feili sifət)

b) Hə cerund, həm də indiki zaman feili sifət tərkibi cümlədə mürəkkəb tamamlıq ola bilər.

"I doubt if your mother will approve of *your coming* home on the Sabbath, Arthur," he said, shaking his head warily. (Ch.Dickens, p.47) (cerund)

I heard *her sweeping away*; and soon after she was gone, I suppose I had a species of fit; unconsciousness closed the scene. (Ch.Bronte, p.28) (feili sifət)

c) Həm cerund, həm də indiki zaman feili sifət tərkibi cümlədə mürəkkəb hal-vəziyyət zərfliyi funksiyasında olur.

How did you go there *without his seeing* you? (4, s. 158) (cerund)

"No doubt, no doubt," said Mr Meagles, *with the caution belonging to the scales and scoop.* (Ch.Dickens, p.267) (feili sifət)

d) Cerund və indiki zaman feili sifət tərkibi cümlədə mürəkkəb zaman zərfliyi funksiyasında ola bilər.

After his leaving me, I never expected him to come to me. (4, s. 158) (cerund)

This duty completed, he had three months' leave. (31, s. 171) (feili sifət)

e) Cerund və feili sifət tərkibi cümlədə mürəkkəb şərt zərfliyi funksiyasında olur.

She couldn't have left any message without *my seeing* her. (4, s.158)

Weather permitting, we shall start tomorrow. (31, s. 171)

13. Hər iki şəxssiz forma fraza əmələ gətirə bilər.

S.T.Nuriyeva eyni bir cümlədə cerundun və ya indiki zaman feili sifətinin həm tərkib, həm də fraza əmələ gətirə bildiyini vurğulamışdır.

The policeman simply watched the cars being broken to pieces by the rebels in the streets (4, s.193).

the cars being broken- feili sifət tərkibi

the cars being broken to pieces by the rebels in the streets- feili sifət frazası

Fərqli cəhətlər:

İndiki zaman feili sifəti ilə cerund arasında oxşar xüsusiyyətlərlə yanaşı fərqli xüsusiyyətlər də az deyil. T.A.Barabaş vurğulayır ki, bu iki təsriflənməyən forma arasında əsas fərq onların sintaktik funksiyalarındadır.

1. Qeyd etdiyimiz kimi həm cerundun, həm də indiki zaman feili sifətinin ikili xüsusiyyətindən biri onun feili xüsusiyyətə malik olmasıdır, lakin cerundun ismi xüsusiyyətləri, indiki zaman feili sifətinin isə sifət və zərf cəhətləri var.

2. Cerund cümlədə isim kimi işlənərək, onun sintaktik funksiyalarını yerinə yetirir, belə ki, cerund indiki zaman feili sifətindən fərqli olaraq cümlədə daha çox mübtədə və tamamlıq ola bilər.

“*Thinking* is easy enough,” said the grave lady. (Ch.Dickens, p.152) (mübtədə)

I remember *thinking* once myself, in the days of my childhood, that pickled onions grew on trees, and that every elephant was born with an impregnable castle on his back. (Ch.Dickens, p.183) (tamamlıq)

3. Cerund indiki zaman feili sifətindən fərqli olaraq sözünü ilə işlənir və cümlədə sözlü tamamlıq ola bilər.

As the bank passenger – with an arm drawn through the leathern strap, which did what lay in it to keep him *from pounding* against the next passenger,.. (Ch Dickens, p.21)

4. İndiki zaman feili sifəti cerunddan fərqli olaraq daha çox bağlayıcılarla işlənir.

“Your foot is like marble, my child;” he had happened to touch it, *while stooping* on one knee at his work of kindling the fire; “put it, nearer the warmth.” (Ch.Dickens, p.223)

5. N.A.Kobrina vurğulayır ki, indiki zaman feili sifəti təyin və zərflik funksiyalarında heç vaxt sözünü ilə işlənmir, bundan fərqli olaraq cerund təyin və zərflik funksiyalarında həmişə sözünü ilə gəlir (32, s. 152).

Returning London, Arthur had thrown himself into the work. (32, s. 145) (feili sifət)

After looking doubtfully at it, two or three times, as if to be sure that it was there he laid down his work, put his hand to his neck,..(Ch.Dickens, p.76) (cerund)

6. T.A.Barabaş qeyd edir ki, indiki zaman feili sifətinin ifadə etdiyi hərəkət şəxsi və ya əşyanı xarakterizə edir və ya başqa bir hərəkəti təyin edir. Cerund hərəkəti daha ümumi formada ifadə edir. Bu səbəbdən cerund sifət və zərfdən daha çox ismə bənzəyir.

7. N.A.Kobrina vurğulayır ki, indiki zaman feili sifəti xəbərin ad hissəsi funksiyasında mübtədanın mənasını məhdudlaşdırır, lakin bu funksiyada cerund mübtədanın mənasını aydınlaşdırır.

The sound of the thunder was *deafening*. (32, s. 152) (feili sifət)

His favourite occupation is *collecting* stamps. (32, s. 152) (cerund)

8. Cerund indiki zaman feili sifətindən fərqli olaraq yiyəlik əvəzliyi və ya yiyəlik halda olan isimlə təyin oluna bilər.

The bars were wide enough apart to admit of *his thrusting* his arm through to the elbow; and so he held on negligently, for his greater ease. (Ch.Dickens, p.8) \dü n

9. S.T.Nuriyeva vurğulayır ki, indiki zaman feili sifəti cerunddan fərqli olaraq şərt və istisna zərfliyi funksiyalarında işlənmə bilmir (4, s. 194).

“Well, usually we don’t allow people to leave the permises *without paying*, but I suppose I can make an exception.” (C.Ahern, p.199)

And as to Fanny, perhaps *besides keeping* uncle company and *taking care* of him, it may be as well for her not quite to live here, always. (Ch.Dickens, p.102)

10. İndiki zaman feili sifəti cerunddan fərqli olaraq cümlədə müqayisə zərfliyi ola bilər.

Seeing, as she patted the pillow into its place on the bolster, that he was still looking at her as if *waiting* for the rest of her reply, she gave it a great poke in the middle,... (Ch Dickens, 56)

11. S.T.Nuriyeva “Cerund” adlı əsərində cerundlu fraza ilə feili sifət frazasını fərqləndirmişdir. Müəllif qeyd etmişdir ki, bu iki frazanı asanlıqla bir-biri ilə dəyişik salmaq olur, çünki onların hər ikisində -ing suffiksi var.

Jamming too much clothing into a washing machine will result in disaster. (4, s. 198)

Jamming too much clothing into a washing machine, Ann saved \$ 1. (4, s. 198)

S.T.Nuriyeva göstərmişdir ki, hər iki frazanı fərqləndirmək üçün onların sintaktik funksiyasına nəzər yetirmək lazımdır. Cerundlu fraza həmişə ismin sintaktik funksiyasını yerinə yetirir, yəni o cümlədə mübtədə, tamamlıq və ismi xəbərin ad hissəsi olur. Feili sifət frazası isə feilə aid olur və onu təyin edir.

Yuxarıda qeyd edilmiş birinci cümlədə cerund frazası mübtədə funksiyasında işlənmişdir, lakin ikinci cümlədəki feili sifət frazası isə feilə aid olan hərəkətin hansı yolla həyata keçdiyini göstərdiyi üçün tərizi-hərəkət zərfliyi funksiyasında işlənmişdir. Onu da vurğulamaq istərdik ki, feili sifət frazası daha çox cümlədən vergül ilə ayrılır. S.T.Nuriyeva eyni bir frazanın iki fərqli funksiyada çıxış edə bildiyini və bununla da onun feili sifət və ya cerundlu fraza olmasını göstərmişdir (4, s. 198). Gəlin onlara nəzər salaq:

Bernard hates *buttering toast with a fork*. (4, s. 198)

Cümləyə sual versək görürük ki, fraza tamamlıq funksiyasında işlənmişdir (What does Bernard hate?). Demək ki, bu *cerundlu fraza*dır. Bundan başqa bildiyimiz kimi “to hate” feilindən sonra cerund işlənir. Bununla da sübut edə bilərik ki, bu feili sifət yox məhz cerundlu fraza

Eyni frazanın cümlədə başqa funksiyada çıxış etməsinə nəzər salaq:

Buttering toast with a fork, Bernard vowed that he would finally wash the dishes piled in the sink. (4, s. 198)

Cümləyə sual versək şahidi olarıq ki, bu zaman zərfliyi funksiyasında işlənmiş *feili sifət frazasıdır* (When did Bernard vow that he would finally wash dishes piled in the sink).

Bütün bu qeyd etdiklərimizi ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, cerund və indiki zaman feili sifəti arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətlər mövcuddur. Hər iki forms *-ing* suffiksi vasitəsilə düzəlir, hər iki təsriylənməyən forma ikili xüsusiyyətə malikdir, hər ikisinin zaman və növ xüsusiyyətləri var, təsirli feillərdən düzələrlərsə, vasitəsiz tamamlıqla işlənirlər, hər iki şəxssiz forma zərfliliklə təyin oluna bilir və cümlədə təyin və zərflilik funksiyalarında çıxış edə bilir, həm cerund, həm də indiki zaman feili sifəti fraza və tərkib yarada bilir. Bütün bu sadaladığımız onlar arasında oxşarlığı göstərir. Fərqli cəhətlərə gəldikdə isə qeyd etmək istərdik ki,

cerund ismin, indiki zaman feili sifəti isə sifətin və zərfin xüsusiyyətlərini daşıyır, cerund indiki zaman feili sifətindən fərqli olaraq cümlədə mübtədə və tamamlıq ola bilir, cerund sözünü ilə, indiki zaman feili sifəti isə bağlayıcılarla işlənir, feili sifət I ilə əmələ gələn fraza cerundlu frazadan fərqlənir.

2.3. İndiki zaman feili sifəti və keçmiş zaman feili sifəti arasında oxşar və fərqli cəhətlər

Oxşar cəhətlər:

1. Həm indiki zaman feili sifəti, həm də keçmiş zaman feili sifəti feili sifətin formalarıdır.

He bent down and took Meggie's shoulders between his hands, *shaking* her gently. (C.Mccullough, p.9)

"Agnes! Oh, Anges" she said lovingly, blinking at the doll lying there in a *tattered* nest. (C.Mccullough, p.3)

2. Hər iki şəxssiz forma ikili xüsusiyyətə malikdir, yəni hər ikisinin feili xüsusiyyətlərilə yanaşı, sifət və zərf xüsusiyyətləri var. Onların ortaq feili xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

1) V.L.Kauşanskaya vurğulayır ki, həm indiki zaman feili sifəti, həm də keçmiş zaman feili sifəti zərfliklə təyin oluna bilir.

Leaving the room ***hurriedly***, he ran out. (31, s. 159)

Deeply affected, Priam Farll rose and left the room. (31, s. 159)

2) Təsirli feillərdən düzəlmiş hər iki feili sifət tamamlıqla işlənir.

Having completed ***these arrangements***, he walked up to the gate, to read the bill. (Ch.Dickens, p. 25)

Jane entered the room ***followed by her mother***. (32, s. 155)

3. İki şəxssiz forma arasında oxşar xüsusiyyətlər özünü onların sintaktik funksiyalarında göstərir, çünki hər ikisi sifətin və zərfin xüsusiyyətlərini daşıyır.

1) Hər iki forma cümlədə təyin funksiyasında ola bilir. N.A.Kobrina qeyd edir ki, bu funksiyada həm indiki zaman feili sifəti, həm də keçmiş zaman feili sifəti təyin etdiyi sözdən əvvəl və sonra gələ bilər.

Everything in Marseilles, and about Marseilles, had strated at the fervid sky, and had been started at in return, untill a *starting habit* had become universal there. (Ch.Dickens, p.6)

The *frozen ground* was hard as stone... (26, s. 283)

Here is *the letter* annoucing his arrival. (26, s. 283)

“There!” said the jailer, turning his basket upside down to beat the crumbs out, “I have expended all the money I received; here is the note of it, and that’s *a thing accomplished...*” (Ch.Dickens, p.12)

2) Həm indiki zaman feili sifəti, həm də keçmiş zaman feili sifəti cümlədə ismi xəbərin ad hissəsi olur.

This perhaps was *not* altogether *surprising*. (W.Collins, p.339)

So her mouth remained *closed* upon her secret. (C.Mccullough, p.570)

3) Hər iki forma cümlədə zərfliyin müxtəlif növlərində çıxış edə bilər. Bu onların zərf xüsusiyyətlərinin varlığından irəli gəlir.

a) Həm indiki zaman feili sifəti, həm də keçmiş zaman feili sifəti cümlədə zaman zərfliyi ola bilər.

When taking the decision, I tried not make a mistake. (35, s. 138)

When dressed, I sat a long time by the window, looking out over the silent grounds and silvered fields. (26, s. 285)

b) Hər iki təsriflənməyən forma cümlədə səbəb zərfliyi olur.

Having decided on this course of action some time ago, I was unable to stay at home. (32, s. 145)

Totally *confused* by the problems, she got a low grade on the rest. (35, s. 163)

c) Hər iki forma cümlədə müqayisə zərfliyi ola bilər.

Tell my brother, Mr. Jones is his nephew – He is my son. – Bless him,” says she, and then fell backward, *as if dying away*. (H.Fielding, p.512)

Mr. Kantwise... shook his head *as though lost in wonder and admiration*. (31, s. 167)

d) Həm indiki zaman feili sifəti və həm də keçmiş zaman feili sifəti cümlədə güzəşt zərfliyi ola bilər.

Somebody was waiting: a man who, *though moving irregularly*, was making quite a speed in my direction. (31, s. 146)

Although published in 1980, the book wasn't much of success until the late 80's. (35, s. 170)

e) Hər iki şəxssiz forma cümlədə tərz- hərəkət zərfliyi ola bilər.

Little bare-legged children ran about him, *playing* on the grass... (26, s. 285)

She was able to prepared the broth *as required*. (35, s. 170)

4. Həm indiki zaman feili sifəti, həm də keçmiş zaman feili sifəti başqa sözlərlə birləşərək fraza əmələ gətirir.

Having once caught the bridle, he mastered it directly and sprang to his saddle;... (Ch.Bronte, p.217)

Later she sent Justine to the kitchen for some bread and potatoes *left over from breakfast*... (26, s. 283)

5. Bu feili sifətlərin digər ortaq əlaməti tərkib əmələ gətirmələrdir.

1) Həm indiki, həm də keçmiş zaman feili sifəti ilə mübtəda-feili sifət tərkibi əmələ gətirə bilər. Bir çox dilçilər keçmiş zaman feili sifəti ilə mübtəda feili sifət tərkibinin əmələ gəlməsini qeyd etməmişlər. Lakin biz M.A.Qanşınanın yazmış olduğu əsərdə bu tərkibə rast gəlirik.

Here the good woman pointed to the little window, whence *her son* might be seen *sitting* disconsolate in the tuneless groves;... (Ch.Dickens, p.342)

But I hear *you* are constantly seen *drunk* in the middle of the afternoon. (5, s. 82)

Bu feili sifət tərkibləri cümlənin mürəkkəb mübtədası olur.

2) Hər iki şəxssiz forma tamamlıq-feili sifət tərkibi əmələ gətirə bilər.

When she saw *her father standing* beside Frank she sat bolt upright, she sat bolt upright, fright paling her skin. (C.Mccullough, p.42)

“Miss, everybody may have heard *some words spoken* to you at the station at Konya?” (26, s. 79)

Qeyd etdiyimiz tərkiblər cümlədə mürəkkəb tamamlıq funksiyasındadır. Deməli, həm feili sifət I, həm də feili sifət II ilə yaranan tərkib cümlədə mürəkkəb tamamlıq ola bilər.

3) Həm indiki zaman feili sifəti ilə, həm də keçmiş zaman feili sifət ilə müstəqil nominativ feili sifət tərkibi əmələ gəlir və bu tərkib ümumi halda olan isim və ya adlıq halında olan əvəzlik və feili sifətdən ibarətdir. Feili sifət ilə yaranan bu tərkib cümlədə zərflik funksiyasında olur (26, s. 83).

a) Feili sifətlərlə yaranan müstəqil nominativ feili sifət tərkibi cümlədə mürəkkəb hal-vəziyyət zərfliyi funksiyasında olur..

Roger asked the question with a flick, *his glance moving towards his wife*. (26, s. 84)

One morning he stood in front of the tank, *his nose almost pressed to the glass*. (31, s. 171)

b) Həm indiki həm də keçmiş zaman feili sifəti ilə yaranan müstəqil nominativ feili sifət tərkibi cümlədə zaman zərfliyi funksiyasında ola bilər.

The lamp having been lit, Mrs. Macallan produced her son's letter. (31, s. 170)

The arrangements made, we went to hall of the inn with our suitcases. (26, s. 86)

c) Həm feili sifət I, həm də feili sifət II ilə yaranan müstəqil nominativ feili sifət tərkibi cümlədə mürəkkəb səbəb zərfliyi funksiyasında ola bilər.

The exercise being full of new words, we decided to do it with the help of dictionary. (35, s. 152)

The construction completed, the workers were given premium. (35, s. 167)

4) Həm feili sifət I, həm də feili sifət II sözlü müstəqil-feili sifət tərkibi əmələ gətirə bilər. Bu tərkib “with” sözlü ilə işlənir və cümlədə mürəkkəb hal-vəziyyət zərfliyi olur.

“That you have frequently mentioned in the course of the agreeable and interesting conversations we have had together, walking up and down on these stones,” said the other, *with a half smile breaking though the gravity of his dark face*. (Ch.Dickens, p.27)

When Mrs Flintwinch dreamed, she usually dreamed, unlike the son of her old mistress, *with her eyes shut*. (Ch.Dickens, p.59)

Fərqli cəhətlər:

1. İndiki zaman sifəti “*ing*” suffiksi ilə düzəlidir. Lakin keçmiş zaman feili sifəti qaydalı feillərdə “*ed*” suffiksi vasitəsilə, qaydasız feillərdə isə kökündən dəyişmə yolu ilə əmələ gəlir.

Here Jones interrupted him, *saying* “I will be so far from making any words with you, I will give you shilling more than your demand.” (H.Fielding, p.213)

Andrew lay with *closed* eyes... (26, s. 281)

...a *broken* child’s toy lies upon the floor... (26, s. 281)

2. İndiki zaman feili sifətinin keçmiş zaman feili sifətindən fərqli olaraq zaman və növ xüsusiyyəti var.

a) İndiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən formasının məlum növü:

The greater men have commonly been prolific writers, *working* often under pressure, and little given to revision. (H.Fielding, p.11-12)

b) İndiki zaman feili sifətinin qeyri-müəyyən formasının məchul növü:

And now Mr.Allworthy *being seated* in the chair of justice, Mr. Patridge was brought before him. (H.Fielding, p.61)

c) İndiki zaman feili sifətinin bitmiş formasının məlum növü:

Having heard his accusation from the mouth of Mrs. Wilkins, he pleaded not guilty, making many vehement protestations of his innocence. (H.Fielding, p.61)

d) İndiki zaman feili sifətinin bitmiş formasının məchul növü:

A chapter *having been read* through twice, the books were closed and girls examined. (Ch.Bronte, p.97)

Təsirli feildən düzələn indiki zaman feili sifətinin məchul növü var.

“This person’s name is Lewsome,” said John Westlock, “whom I have mentioned to you as *having been seized* with an illness at the inn near here, and undergone so much. (Ch.Dickens, p.1433)

Keçmiş zaman feili sifətinin isə eyni zamanda baş verən və keçmiş hərəkəti ifadə edən sadəcə bir forması var.

But in her sisterly affection she took Mr Jonas to task for learning so very hard upon a *broken* reed,... (Ch.Dickens, p.371)

3. İndiki zaman feili sifətindən fərqli olaraq, təsirli feillərdən düzəlmiş keçmiş zaman feili sifətinin mənasında məchulluq olur.

My glance had fallen, but a few moments before, on the fragments of a *broken* sword, lying among the hay. (Ch.Dickens, p.580)

4. İndiki zaman feili sifətinin inkarı “not” inkar ədatı vasitəsilə, keçmiş zaman feili sifətinin inkarı isə daha çox “un” prefiksi vasitəsilə düzəlir.

Within the week he was gone, **not** *having appeared* on Drogheda again. (C.McCullough, p.233)

That was all the chamber held, exclusive of rats and other *unseen* vermin, in addition to the seen vermin, the two men. (Ch.Dickens, p.7)

5. Keçmiş zaman feili sifəti indiki zaman feili sifətindən fərqli olaraq şərt zərfliyi funksiyasında işlənə bilər.

I shall certainly give evidence on your behalf, *if required* (32, s. 159).

6. İndiki zaman feili sifətilə düzəlmiş müstəqil nominativ feili sifət tərkibi keçmiş zaman feili sifəti ilə düzəlmiş tərkibdən fərqli olaraq cümlədə mürəkkəb səbəb və şərt zərfliyi ola bilər.

a) We had to walk by ourselves for an hour, *George having remained behind in the hotel to write a letter*. (5, s. 85)

b) *Circumstances permitting*, they will be through with it by the end of May (5, s. 85).

Yuxarıda qeyd etdiyimiz faktları ümümləşdirərək belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, indiki və keçmiş zaman feili sifəti arasında oxşar və fərqli cəhətlər mövcuddur. Hər iki formanın ikili xüsusiyyətə malik olması, şəxsə və kəmiyyətə görə dəyişə bilməmələri, cümlədə eyni sintaktik funksiya daşımaları, fraza və tərkib əmələ gətirmələri onlar arasında oxşar əlamətlərin varlığını sübut edir. Fərqli cəhətlərə gəldikdə isə qeyd etmək istərdik ki, indiki zaman feili sifəti “ing” suffiksi ilə, keçmiş zaman feili sifəti isə qaydalılarda “ed”, qaydasızlarda isə kökündən dəyismə yolu ilə əmələ gəlir, indiki zaman feili sifətinin keçmiş zaman feili sifətindən fərqli olaraq, zaman və növ xüsusiyyətləri mövcuddur, təsirli feillərdən əmələ gəlmiş keçmiş zaman feili sifəti isə öz

növbəsində indiki zaman feili sifətindən mənasında məchulluğun olmasına görə fərqlənir.

2.4. Cerund və feili isim arasında oxşar və fərqli cəhətlər

Oxşar cəhətlər:

1. Cerund və feili isim hər ikis “*ing*” suffiksi ilə düzəlir. Bu əmələ gəlmə yolu cerundla feili ismi asanlıqla dəyişik salmağa səbəb olur. Qeyd etmək lazımdır ki, feili isim feilin təsriflənməyən forması olmasa da, cerunda çox bənzədiyindən onu cerunddan fərqləndirmək dilçilərin daim diqqət mərkəzində olmuşdur.

2. S.T.Nuriyeva cerund və feili ismin sintaktik funksiyalarındakı oxşarlıqları qeyd etmişdir (4, s. 200).

His *coming* at a such late hour disturbed me. (4, s. 200) (cerund, mürəkkəb mübtədanın bir hissəsi)

His *comings* and *goings* disturb me. (4, s. 200) (feili isim, mübtəda)

I resented his constantly *questioning* my motives. (4, s. 200) (cerund) (tamamlıq)

I resented his constant *questioning* of my motives. (4, s. 200) (feili isim) (tamamlıq)

3. Həm cerund, həm də feil isim yiyəlik halda olan isimlə və ya yiyəlik əvəzliyi ilə təyin oluna bilir.

During the early part of the morning, I momentarily expected *his coming*;... (Ch.Bronte, p.289) (cerund)

You were the moving power of all this machinery before my birth; your stronger spirit has been infused into all *my father's dealings* for more than two score years. (Ch.Dickens, p.69) (feili isim)

Fərqli cəhətlər:

İstər cerundun, istərsə də feili ismin özünəməxsus xüsusiyyətləri mövcuddur.

1. Cerund ikili xassəyə malikdir, yəni onun feili və ismi xüsusiyyətləri var, lakin feili ismin yalnız ismi xassəsi var.

2. Cerundun feili isimdən fərqli olaraq, zaman və növ xüsusiyyətləri var.

In case you should ever think of *doing* anything with the company, I'll pass you, you may depend upon it. (Ch.Dickens, p.860) (qeyri-müəyyən, məlum)

The younger sister painfully considered that this appeal had its origin in the pride of *being called* upon and asked for;... (Ch.Dickens, p.347) (qeyri-müəyyən, məchul)

“Unless,” he said, “you-” He was evidently tempted to express a suspicion of her *having broken* his confidence in favour of the landlady;... (Ch.Dickens, p.75) (bitmiş, məlum)

That he had no recollection whatever of his *having been brought* from his prison to that house, was apparent to them. (Ch.Dickens, p.83) (bitmiş, məchul)

3. Cerund artiklla işlənmir, lakin feili isim müəyyən və qeyri-müəyyən artiklla işlənə bilir.

And as I was *a saying* to be sure, there is young Mr. Bliff. (H.Fielding, p.177)

It is like *the blowing* of old breezes or *the ringing* of old belles to hear YOU say Uriah. (Ch.Dickens, p.566)

4. Cerund zərfləklə təyin oluna bilir, lakin feili isim zərfləklə təyin oluna bilmir.

... another thought, too, kept him from *seriously contemplating* any desperate act. (26, s. 270)

5. Feili isim cerunddan fərqli olaraq sifət ilə təyin olunur.

And you couldn't so probably have said he wore a hat, as that he was covered in a-top, like an *old building* with something pitchy. (Ch.Dickens, p.48)

6. Feili isim cerunddan fərqli olaraq cəmlənə bilir.

The friendly customer got down on his knees to help gather her *belongings* while the rest of the shop watched in amusement and wondered who the girl from the telly was. (C.Ahern, p.123)

7. Feili isim vasitəsiz tamamlıqla işlənmir, lakin təsirli feillərdən düzəlmiş cerund vasitəsiz tamamlıqla işlənə bilir (4, s. 200).

... I think she began to weary Mr. James by *giving way* to her low spirits and tempers of that kind; and things were not so comfortable. (Ch.Dickens, p.994)

8. Cerunddan sonra “of” sözönlü ismi birləşmə gəlir (26, s. 277).

The getting of Sophia's ticket to Bursley occupied them next. (26, s. 277)

9. Cerund feili isimdən fərqli olaraq, *some, any, a lot of, this, that, such* sözləri ilə işlənə bilimir (4, s. 200).

The success of *this beginning*, which led to the dancing-master's continuing his instruction after his release, emboldened the poor child to try again. (Ch.Dickens, p.99)

For the combination of both *these blessings* in the one simple process of picking oakum, Oliver bowed low by the direction of the beadle, and was then hurried away to a large ward;... (Ch.Dickens, p.17)

He asked the dancer if she ever did *any* Indian *dancing*. (4, s. 201)

She took *some training* before working as a teacher. (4, s. 201)

Untill coming to live at Himmelhoch she had never read a description of a seduction, and even now, armed with several *such recountings*, she wasn't confident of her ability to go about one herself. (C.Mccullough, p.465)

10. Cerundu feili isimdən fərqləndirən digər bir cəhət isə onun fraza və tərkib yarada bilməsidir, bu cerundun feilin şəxssiz forması olmasından irəli gəlir.

a) Although they first denied it, the boys eventually owned up to *smoking in the school playground*. (35, s. 115) (cerund frazası)

b) There was no question of *his fitting* into the family, because it seemed that he had always belonged. (35, s. 110) (cerund tərkibi)

Qeyd olunan fikirləri ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, cerund və feili isim arasında əsas oxşarlıq onların hər ikisinin “ing” suffiksi ilə düzəlməsidir. Feili isim cerunddan fərqli olaraq cəmlənir və artiklla işlənir, çünki feili ismin yalnız ismi xüsusiyyətləri mövcuddur. Cerund da öz növbəsində feili isimdən feili xüsusiyyətlərinin varlığına görə fərqlənir, yəni cerundun zaman və növ xüsusiyyəti var, təsirli feillərdən düzəlmiş cerund vasitəsilə tamamlılıqla işlənir və cerund zərfləklə təyin oluna bilər. Bundan başqa, feili isim cerunddan fərqli olaraq, *some, any, this, that* kimi əvəzliliklərlə təyin oluna bilər.

NƏTİCƏ

Müasir ingilis dilində feilin təsriflənməyən formaları olan məsdər, cerund və feili sifət arasında oxşar və fərqli cəhətlərin tədqiqi bu formaları bir-birindən fərqləndirməkdə, dildə yerindən asılı olaraq bu formaların işlədilməsini təmin edən ən vacib faktorlardandır.

Apardığımız tədqiqatdan belə nəticəyə gəlirik ki, qeyd olunan formalardan məsdər və cerundun nümunələrlə differensiasiyası bu təsriflənməyən formalar arasında oxşar və fərqlilikləri müəyyənləşdirməkdə mühüm rol oynamışdır. Belə ki, bu formaların hər ikisinin feili isimdən yaranması, ikili xüsusiyyətə malik olması, yəni həm feilin, həm də ismin xüsusiyyətlərini daşması, zaman və növ xüsusiyyətlərinin mövcudluğu, zərflilə təyin oluna bilməsi, cümlədə mübtədə, ismi xəbərin, eləcə də, mürəkkəb feili xəbərin bir hissəsi olması, tamamlıq, təyin və zərflilik funksiyalarında iştirak etməsi, tərkib və fraza yarada bilməsi və s. bu təsriflənməyən formalar arasında izomorf xüsusiyyətlərin mövcudluğunu sübut edir. Bu oxşarlıqlarla bərabər, məsdər və cerund arasında fərqliliklərə gəldikdə qeyd etmək istərdik ki, bu iki forma arasında əsas fərq onların əmələgəlmə yollarındadır, belə ki, məsdərdə to əlaməti var, cerund isə -ing suffiksi vasitəsilə düzəlir, məsdərin cerunddan fərqli olaraq tərz xüsusiyyəti də mövcuddur, cerund da öz növbəsində məsdərdən fərqli olaraq cümlədə sözlü tamamlıq ola bilir, yiyəlik halda olan isimlə və ya yiyəlik əvəzliyi ilə təyin oluna bilir. Qeyd etdiklərimizdən əlavə, elə feillər vardır ki, onlarla hər iki forma işləyə bilər, bəzi feillərin bu təsriflənməyən formalarla işlənməsində heç bir məna və struktur fərqləri baş vermir. Lakin elə feillər də vardır ki, onlarla cerundun və ya məsdərin işlənməsində bütövlükdə cümlənin mənasına təsir edəcək məna fərqləri, eləcə də, cerundun sözlü ilə gəlməsindən irəli gələrək, bu feillərdən bəzilərinin cerundla işləyərkən sözlü ilə, məsdərlə isə sözlü olmayan gəlmələrindən irəli gələrək struktur fərqləri baş verir.

Tədqiqatımızın digər obyektini olan cerund və indiki zaman feili sifətinin differensiasiyası ingilis dilin qrammatikası üçün vacib hesab edilən mövzulardandır. Belə ki, cerund və indiki zaman feili sifətini fərqləndirmək üçün çətinlik tördən faktor onların hər ikisinin -ing suffiksi ilə bitməsidir. Bundan başqa, hər iki formanın feili

xüsusiyyətə malik olması, zaman və növ xüsusiyyətinin eyniliyi, təsirli feillərdən düzəlsə, vasitəsiz tamamlıqla işlənməsi, hər ikisinin cümlədə təyin və zərflik funksiyalarında çıxış etməsi fraza və tərkib yaratması və s. bu formalar arasında oxşarlığı təsdiq edir. Fərqliliklərə gəldikdə qeyd etmək istərdik ki, cerundda ismin, indiki zaman sifətində isə sifətin və zərfin əlamətləri özünü göstərir, cerund bu xüsusiyyəti baxımından cümlədə mübtədə, tamamlıq olduğu halda indiki zaman feili sifəti yalnız mürəkkəb mübtədanın və tamamlığın bir hissəsi ola bilir və onların yaratmış olduğu frazalar arasında fərqliliklər mövcuddur. Əlavə olaraq, vurğulamaq yerinə düşərdi ki, müəyyən feillər vardır ki, onlardan sonra cerund gəlir və bu onu indiki zaman feili sifətindən fərqləndirən ən güclü faktordur.

Tədqiqatımızda araşdırdığımız digər bir mövzu feili sifətin növləri hesab edilən indiki zaman feili sifəti və keçmiş zaman feili sifətinin differensiasiyasıdır ki, bunun da nəzəri və praktik əhəmiyyəti böyükdür. Hər iki təsriflənməyən formanın feili xüsusiyyətləri ilə yanaşı sifət və zərf xüsusiyyətlərinin mövcudluğu, zərfliklə təyin olunması, cümlədə eyni sintaktik funksiyalarda çıxış etməsi, fraza yaratması və yaratmış olduğu tərkiblərin eyniliyi və s. bu formalar arasında oxşar cəhətləri sübut edir. Lakin bu iki təsriflənməyən formaların əmələgəlmə yolları və keçmiş zaman feili sifətinin zaman və növ xüsusiyyətinin yoxluğu onun indiki zaman feili sifətindən fərqləndirən əsas faktorlardır.

Tədqiqatımızın sonuncu obyektini olan cerundla feili ismin differensiasiyasının əsas vacib cəhəti hər ikisinin “-ing” suffiksi ilə düzəlməsidir, əsas fərqlər isə cerundun feili və ismi xüsusiyyətləri olduğu halda feili ismin yalnız ismi xassəsi mövcuddur. Cerunddan fərqli olaraq, feili isim isim kimi cəmlənib, artiklla işlənə bilir və sifətlə təyin oluna bilir. Cerundu da öz növbəsində feili isimdən fərqləndirən cəhət onun zaman və növ xüsusiyyətlərinin varlığı, zərfliklə təyin oluna bilməsi, fraza və tərkib yarada bilməsidir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI

Azərbaycan dilində:

1. Hüseynov A. İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu. Bakı, Mütərcim, 2015, 376 s.
2. Xanbutayeva L. Müasir Azərbaycan və İngilis dillərində infinitiv (ümumi tipoloji tədqiqat). Fil. elm. nam. diss. Bakı, 2004, 132 s.
3. Musayev O.İ. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, Qismət, 2007, 608 s.
4. Nuriyeva S.T. Cerund. Bakı, Təhsil. 2011. 272 s.
5. Rəfibəyli G. İngilis və Azərbaycan dillərində feili tərkiblər. Fil. elm. nam. diss. Bakı, 2003, 145 s.
6. Yunusov D., Məmədova M. İngilis Dilinin Qrammatikası. Bakı, “Adiloğu” 2011, 450 s.

Rus dilində:

7. Бархударов Л.С., Штеллинг Д.А. Грамматика английского языка. Москва, 1973, 416 с.
8. Беляева М.А. Грамматика английского языка. Москва, 1971, 313 с.
9. Бнренбаум Я.Н. Подчинительные союзы в простом предложении, Москва, 1973, 361 с.
10. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика английского языка. Москва, 1981, 281 с.
11. Ильиш Б.А. Строй Современного Английского Языка. Москва, 1965. 380 с.
12. Иофик Л.Л. Подчинительные союзы в простом предложении, Москва, 1959, 281 с.
13. Кацалова К.Н., Ияранлевич Е.Е. Практическая грамматика английского языка. Москва, 1954, 132 с.
14. Крылова И.П., Гордон Е.М. Грамматика современного английского языка. Москва, 2006. 448 с.

15. Смирницкий А.И. Морфология английского языка. Москва, 1959, 253 с.
16. Хаймович Б.С., Роговская Б.И. Теоретическая Грамматика Английского Языка. Москва, 1967, 300 с.

İngilis dilində:

17. Allahverdiyeva F.M. Collection of the Lectures on English Grammar. Bakı, “Elm və təhsil”, 2013, 204 p.
18. Varabash T.A. A Guide to Better Grammar. Moscow, 1975, 290 p.
19. Blokh M.Y. A Course in Theoretical English Grammar, Moscow, Высшая школа, 2006, 235 p.
20. Blokh M.Y., Lebedeva A.Y, Denisova V.S. English Grammar Exercises. Moscow, Prosveshcheniye, 1985, 175 p.
21. Close R.A. A Reference Grammar for Students of English. Longman Ltd. 1975, 342 p.
22. Dennis Ware B.A. Intermediate English Course. Programmes 11-12. Great Britain, Lowe and Brydone printers Limited, Thetford, Norfolk, 1978, 144 p.
23. Dennis Ware B.A. Intermediate English Course. Programmes 11-12. Great Britain, Lowe and Brydone printers Limited, Thetford, Norfolk, 1978, 144 p.
24. Drummond G. English Structure Practice. Longman, 1989, 440 p.
25. Foreign Languages Teaching Issues. Tabriz, 1992, Baku, October 6-8, University Press, 1992, 123 p.
26. Ganshina M.A., Vasilevskaya N.M. English Grammar. Higher School Publishing House, 1964. 548 p.
27. Geoffrey Leech, Jan Svartvik. A Communicative Grammar of English. Moscow, Proveshcheniye, 1983, 303 p.
28. Gordon E.M, Krlyova I.P. The English Verbals. Moscow, 1973, 216 p.
29. Jafarova L.M. Grammar in Tables. Baku, Science and Education, 2012, 168 p.
30. Jafarova L.M., Hüseyinov A.R., Mustafayeva S.B., Mirzəyeva M.A., Mahmudova G.T. English Grambridge 2. Baku, Science and Education, 2013, 248 p.

31. Kaushanskaya V.L. et al. A Grammar of the English Language. Baku, 2013, 324 p.
32. Kobrina N.A., et al. An English Grammar. Morphology. Moscow, 383 p.
33. Mahmudova Sh. Comparative Grammar. "Elm və təhsil", Bakı, 2016, 246 p.
34. Natanson E.A. Practical English Grammar by Correspondence. Higher School Publishing House, Moscow, 1973, 303 p.
35. Nuriyeva S. Exercises on English Verbals. Baku, Təhsil. 2016. 272 p.
36. Palmer F.R. The English Verb. London, Longman, 1974, 218 p.
37. Penny U. Grammar Practice Activities. Cambridge University Press, 1988, 288 p.
38. Penny U. Guide to English Usage. Longman Group UK Limited of London, 1988, 785 p.
39. Schampfer B.A. English Grammar. Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey 07632, 1984, 285 p.
40. Stannard W.A. Living English Structure. London, 1959, 118 p.
41. Stuart Redman. English Vocabulary in Use. Cambridge University Press, 328 p.
42. Swan M. Practical English Usage. Moscow, Высшая школа, 1984, 552 p.
43. Thomson A.J., Martinent A.V. A Practical English Grammar. Oxford University press, 1986, 384 p.
44. Turksever O.I. (Musayev), E.I. Hacıyev, A.R. Hüseynov. A Practical Grammar of Contemporary English. Bakı, Qismət, 2011, 552 p.
45. Yunusov D. A Guide to English Grammar. Baku, 2004, 263 p.

İnternet resursları:

46. Ahern C. P.S. I love you. 334 p. http://www.kkoworld.com/kitablar/Sesilia_Ahern_PS_seni_sevirem-ing.pdf
47. Bronte Ch. Jane Eyre. 868 p. http://www.planetpdf.com/planetpdf/pdfs/free_ebooks/jane_eyre_nt.pdf

48. Collins W. The Woman in White. 613 p. [http://www.gasl.org/refbib/ Collins __Woman_in_White.pdf](http://www.gasl.org/refbib/Collins__Woman_in_White.pdf)
49. Dickens Ch. A tale of Two Cities. 670 p. http://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/A_Tale_of_Two_Cities_T.pdf
50. Dickens Ch. David Copperfield. 1307 p. <https://www.planetebook.com/ebooks/David-Copperfield.pdf>
51. Dickens Ch. Great Expectations. 865 p. http://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/Great_Expectations_T.pdf
52. Dickens Ch. Life and Adventures of Martin Chuzzlewit. 1619 p. <http://www.limpidsoft.com/6inch/martinchuzzlewit.pdf>
53. Dickens Ch. Little Dorrit. 1085 p. <http://www.dickens.jp/etexts/dickens/novels/ld.pdf>
54. Dickens Ch. Oliver Twist. 641 p. <https://www.planetebook.com/ebooks/Oliver-Twist.pdf>
55. Fielding H. The history of Tom Jones, a Foundling. 533 p. <http://www.bartleby.com/ebook/adobe/301.pdf>
56. Hardy Th. Thess of the D'Ubbervilles. 584 p. <https://www.planetebook.com/ebooks/Tess-of-the-dUrbervilles.pdf>
57. Mccoullough C. The Thorn Birds 764 p. <http://down02.putclub.com/virtual/backup/update/Download/Literature/T HE %20THORN%20BIRDS.pdf>
58. Maugham W.S. The Painted Veil. 321 p. <http://english4success.ru/Upload/books/1681.pdf>
59. <https://en.wikipedia.org/wiki/Infinitive>
60. <http://usefulenglish.ru/grammar/infinitive-or-gerund>